

Novembar 2022.

OSNAŽIVANJE TRANSRODNIH, RODNO VARIJANTNIH I INTERPOLNIH ŽRTAVA NASILJA

Istraživanje o potrebnim
psiho-socijalnim servisima
TIRV žrtvama nasilja

Autorka:

Tea Dakić

Izdavač:

Asocijacija Spektra
Ulica Njegoševa 14.
81000 Podgorica

Za izdavača:

Jovan Ulićević

Dizajn i grafička priprema za štampu:

Milva Milić

Štampa:

Studio Branko

Ministarstvo rada
i socijalnog
staranja

spektra

Ovaj projekat je finansiralo Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora/ki i ne odražavaju nužno stav Ministarstva.

Novembar 2022.

OSNAŽIVANJE TRANSRODNIH, RODNO VARIJANTNIH I INTERPOLNIH ŽRTAVA NASILJA

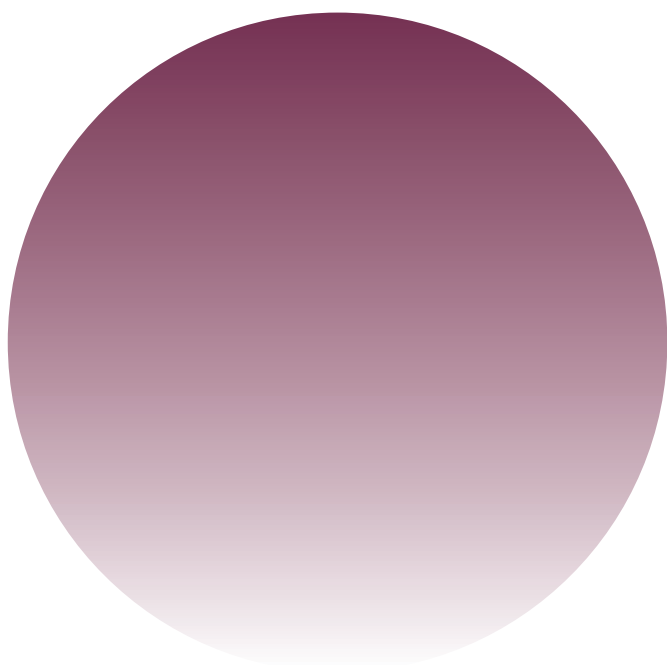
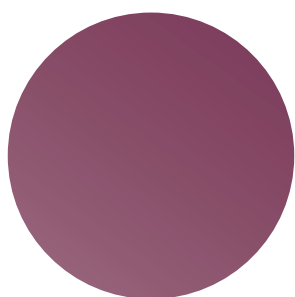
Istraživanje o potrebnim
psiho-socijalnim servisima
TIRV žrtvama nasilja

SADRŽAJ

Uvod	6-7
Metodologija	8-9
Metodološka ograničenja istraživanja	10-13
Pojmovnik	14
Rezultati istraživanja	16-17
1.1 Demografske karakteristike	18-21
2.1 Stavovi o diskriminaciji TIRV osoba	22-23
2.2 Slučajevi uznemiravanja u poslednjih pet godina	24-27
2.3 Situacije nasilja u poslednjih pet godina	28
2.4 Iskustvo sa policijom i centrima bezbijednosti	29
2.5 Iskustvo sa nevladinim organizacijama	30-31
2.6 Iskustva sa zdravstvenim radnicima/cama i zdravstvenim sistemom	32-33
2.7 Potrebe TIRV zajednice	34-37
2.8 Opšti zaključci o rezultatima On-line upitnika	38
Fokus grupa	40
3.1 Opšti stavovi o nasilju, uznemiravanju i diskriminaciji	41-44
3.2 Iskustva nasilja u sistemu školstva	45-46
3.3 Iskustva nasilja u primarnoj porodici, kući odrastanja	47-51
3.4 Iskustva sa i stavovi o institucijama sistema	52-53
3.5 Sistemi podrške i psihosocijalne potrebe TIRV osoba	54-55
3.6 Opšti zaključak o rezultatima fokus grupe	56-57
Zaključci i preporuke	58-59
Biografija autorke	60-61
O organizaciji	62-63

OSNAŽIVANJE TRANSRODNIH,
RODNO VARIJANTNIH
I INTERPOLNIH ŽRTAVA NASILJA

UVOD

U novembru 2022. godine, Asocijacija Spektra započela je sprovođenje projekta o potrebnim psiho-socijalnim programima podrške za TIRV žrtve nasilja, pod nazivom “Osnaživanje transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih žrtava nasilja”, a pod pokroviteljstvom Ministarstva rada i socijalnog staranja. Ovaj projekat osmišljen je sa ciljem da kroz istraživanje ponudi uvid u stavove i iskustva transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih (TIRV) osoba u odnosu na doživljenu diskriminaciju, uznemiravanje i nasilje, stavove i iskustva u odnosu na ključne pružaoce usluga (policija, zdravstveni sistem, sistem socijalne zaštite, NVO sektor), kao i stavove o potrebama TIRV zajednice, te da ponudi potencijalne preporuke i planove za aktivnosti u cilju unaprijeđenja ljudskih prava TIRV osoba u Crnoj Gori. Značajan ishod ovog projekta biće i kreiranje publikacije za stručne radnike/ce o specifičnostima pružanja i afirmativnom pružanju savjetodavno terapijskih usluga TIRV osobama žrtvama nasilja i njihovim porodicama.

METODOLOGIJA

Jedna od aktivnosti koju ovaj projekat podrazumijeva jeste i analiza iskustava i stavova TIRV osoba o potrebnim psihosocijalnim programima podrške za TIRV osobe koje su doživjele nasilje, a istraživanje u svrhu dubljeg uvida u ovu problematiku unutar ciljne grupe TIRV osoba sprovedeno je **kvantitativno-kvalitativnom metodom on-line upitnika i fokus grupa**. Ovo je prvo istraživanje o potrebnim programima psiho-socijalne podrške za transrodne, interpolne i rodno varijantne osobe u Crnoj Gori.

Za prikupljanje podataka putem on-line ankete koja je distribuirana među pripadnicima/pripadnicama TIRV zajednice u Crnoj Gori, dizajniran je poseban upitnik. Upitnik koji je korišćen u istraživanju parcijalno se oslanja na i inspirisan je upitnikom koji je Agencija Evropske Unije za osnovna prava kreirala za potrebe istraživanja iskustava i ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih (LGBT) u Evropskoj Uniji (EU LGBT survey, European Union Agency for Fundamental Rights)¹. Za online anketu koja je specifično osmišljena za potrebe ovog istraživanja, navedeni upitnik izabran je kao polazna tačka, imajući u vidu da je kreiran od strane relevantne EU agencije u saradnji sa naučnim odborom agencije, ali i u saradnji sa drugim relevantnim zainteresovanim stranama u vidu državnih i nevladinih organizacija u EU, kao i nezavisnih naučnika i eksperata u oblasti diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Online anketom koja je osmišljena za potrebe našeg istraživanja, prikupljeni su podaci o stavovima, percepcijama, mišljenjima i iskustvima osoba koje se samoidentifikuju kao transrodne/interpolne/rodno varijantne/nebinarne osobe, sa posebnim osvrtom na ostvarivanje njihovih prava, iskustva diskriminacije, uznemiravanja i nasilja.

Metoda online upitnika odabrana je sa ciljem da eliminiše prepreke u vidu prostora, vremena i otvorenosti po pitanju svog rodnog identiteta. Jedini preduslov za pristup upitniku je **dostupnost internet konekcije i samoidentifikacija ispitanika/ca kao TIRV osoba**. Na taj način smo pokušali da osiguramo širi obuhvat u svim regijama Crne Gore, s obzirom da su ispitanici/ce mogli da popunjavaju upitnik u vremenu i mjestu koje im odgovara, bez dodatnih trošenja resursa, pri čemu im je omogućena i povjerljivost, privatnost i anonimnost u iskazivanju stavova i iskustava, koji bi za pojedine ispitanike/ce bili potencijalna prepreka prilikom ličnog kontakta sa ispiti-vačem.

Osim izazova da se samoidentifikuju kao TIRV osobe, metoda online upitnika elimi-še brojne pristranosti koje su u upitniku koji se sprovodi samostalno manje izražene u odnosu na ankete koje se sprovode lično u prisustvu istraživača ili anketara, budući da se online upitnikom u velikoj mjeri ili potpuno izbjegavaju socijalno poželjni odgovori ili izbjegavanje odgovaranja na pojedina pitanja, a što može značajno narušiti pouzdanost i valjanost dobijenih podataka.

¹ European Union Agency for Fundamental Rights (2014). EU LGBT survey Technical report - Methodology, online survey, questionnaire and sample. Dostupno online na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf

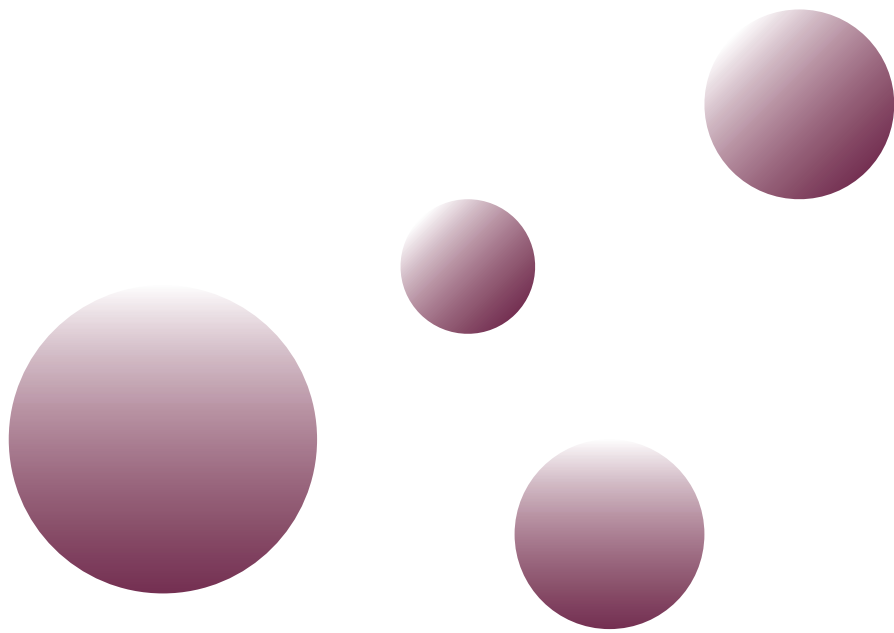
Dodatno, radi dubljeg i šireg sagledavanja problematike nasilja, uznemiravanja, diskriminacije, kao i adekvatnijeg razumijevanja ovih iskustava, ali i iskustava sa institucijama sistema koje pružaju usluge TIRV osobama, sprovedena je fokus grupa sa ispitanicima i ispitanicama koji se samoidentifikuju kao TIRV osobe. Instrument za prikupljanje podataka u vidu vodiča za fokus grupe bio je unaprijed pripremljen dinamički upitnik sa otvorenim tipom pitanja, sastavljen tako da pokriva važna iskustva TIRV osoba, njihove stavove i sa stavovima povezane kontekste, uz mogućnost istraživača da modifikuje i improvizuje pitanja tokom same fokus grupe, u skladu sa iznesenim sadržajima učesnika i učesnica.

Mješovita kvalitativno-kvantitativna analiza je potom sprovedena analizom rezultata online upitnika, kao i pažljivim iščitavanjem i analizom transkripata snimljenog audio materijala.

Svi učesnici i učesnice u istraživanju upoznati su sa ciljem istraživanja, i uvjereni da im je osigurana povjerljivost i anonimnost u fokus grupama, te anonimnost u učešću u istraživanju putem online upitnika. Fokus grupe su snimane i transkribovane, pri čemu se imena učesnika/učesnica u istraživanju nisu navodila u snimku i transkriptu. Snimak fokus grupe se, prema planu, uništava neposredno po sačinjenom izvještaju o rezultatima istraživanja. Za potrebe demografske analize učesnika u istraživanju, korišćeni su podaci o godinama, rodu, te zaposlenosti i nivou stručne spreme učesnika i učesnica.

Nijesu prepoznati rizici koji se direktno odnose na učesnike/ce istraživanja, niti se predviđaju direktne koristi za učesnike/ce u istraživanju. Kao najvažnija dobrobit od ovog istraživanja, pretpostavlja se uticaj ovog projekta na TIRV zajednicu u Crnoj Gori koji može biti veliki, s obzirom da će podaci prikupljeni u ovom projektu pomoći u identifikaciji oblika i stepena diskriminacije, uznemiravanja i nasilja nad transrodnim/interpolnim/rodno varijantnim osobama, kao i identifikacija sistemskih i institucionalnih prepreka u zaštiti od nasilja, uznemiravanja i diskriminacije transrodnih, interpolnim, i rodno varijantnim osoba u Crnoj Gori. Rezultati ovog istraživanja ponudiće prijedloge za sistemske aktivnosti u prevenciji i rješavanju ovih sistemskih problema i pružanju adekvatne podrške kroz sisteme pružanja usluga transrodnim, interpolnim i rodno varijantnim osobama i njihovim porodicama.

Rezultati istraživanja biće i dio publikacije koja će biti kreirana kao vodič dobre prakse za stručne radnike/ce o specifičnostima pružanja i afirmativnom pružanju savjetodavno-terapijskih usluga TIRV osobama žrtvama nasilja i njihovim porodicama.

Metodološka ograničenja istraživanja

Izveštaj o sprovedenom istraživanju u okviru ovog projekta može imati nekoliko ograničenja. Prije svega, učesnici i učesnice u online upitniku i fokus grupi regrutovane su iz grupacije korisnika i korisnica usluga Asocijacije Spektra, jedine organizacije u Crnoj Gori koja se bavi specifično zaštitom i promocijom ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba. Iskustva i stavovi ove grupe TIRV osoba mogu biti različita od iskustava i stavova opšte populacije TIRV osoba. S obzirom da istraživanje obrađuje iskustva diskriminacije, uznemiravanja i nasilja, te potrebu za psihosocijalnim programima podrške TIRV osobama, ne može se isključiti i eventualna pristranost ispitanika/ca pri pristupanju i učešću u istraživanju, u smislu da one osobe sa specifičnim iskustvima diskriminacije, uznemiravanja i nasilja, pridaju ovoj temi veći značaj i pokazuju veću spremnost da izdvoje vrijeme za popunjavanje upitnika. S druge strane, TIRV osobe koje gravitiraju Asocijaciji Spektra i pridruženim servisima, u pravilu su otvorenije po pitanju svog rodnog identiteta, osnaženije da govore o svojim iskustvima, i više su upoznate sa svojim pravima. Stavovi i iskustva TIRV osoba koje nisu "out", odnosno koje javno ne saopštavaju svoj rodni identitet, vjerovatno bi imala značajan uticaj na rezultate ovog istraživanja.

Imajući u vidu i mali broj učesnika u online istraživanju, kao i činjenicu da je sprovedena samo jedna fokus grupa, a iz razloga kako malobrojne populacije per se, tako i niskog odgovora na poziv u istraživanju, ovo istraživanje ima svoja dodatna očigledna ograničenja, i dobijeni rezultati ne mogu se smatrati reprezentativnim, s obzirom da im nedostaje pretpostavljena varijabilnost. Kao nerepresentativni, ovi rezultati ne mogu se uopštavati niti se mogu smatrati relevantnim za sve pripadnike/pripadnice TIRV populacije u Crnoj Gori. Ipak, s obzirom da je ovo prvo istraživanje o problematici nasilja i diskriminacije specifično nad TIRV osobama i prvo istraživanje psihosocijalnih potreba ove zajednice, ono se može smatrati eksplorativnim, budući da nudi dublji uvid u iskustva TIRV osoba u Crnoj Gori, kao i prioritete probleme i potrebe ove zajednice.

pojmovnik

POL predstavlja skup tjelesnih karakteristika na osnovu kojih nam društvo dodjeljuje jednu kategoriju: muški ili ženski pol. Te karakteristike su: polni hromozomi, polne žlijezde i hormoni, spoljašnji i unutaršnji polni organi, kao i sekundarne polne karakteristike.

MUŠKI POL tradicionalno u medicini podrazumijeva XY polne hromozome, viši nivo testosterona, testise, prostatu i penis, kao i veću maljavost, bradu, „muški tip građe“ - uže kukove, šira ramena, razvijeniju muskulaturu.

ŽENSKI POL medicina opisuje posjedovanjem XX polnih hromozoma, višim nivoom estrogena, jajnika, materice i vagine, kao i manjom maljavosti, nedostatkom dlaka na licu, „ženskim tipom građe“ - širi kukovi, uža ramena, dojke, nerazvijena muskulatura.

Postoje muškarci koji nemaju malje, nemaju bradu ili imaju rijetku bradu, imaju šire kukove i uža ramena, imaju više masti, manje razvijenu muskulaturu, visočije glasove, kao i penise različitih veličina.

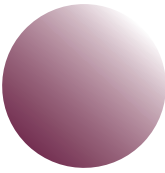
Postoje muškarci koji su rođeni sa 45 XO, 47XXY, 45X/46XX, 46XY/47 hromozomima; koji imaju testise razvijene u različitom stepenu, imaju ostatke jajnika, dok neki imaju vagine. Neke osobe su rođene sa XY hromozomima, ali im od samog rođenja tijelo ima tipičan ženski izgled. Muškarci koji su rođeni sa različitim varijacijama polnih karakteristika koje su opisane se zovu interpolni muškarci. Nekada, na rođenju, ljekari/ke odluče da je ovakva beba „nedefinisanog“ pola, te da joj je najbolje odrediti ženski pol, pa urade operacije „korekcije pola“. U mnogo slučajeva ovakve bebe kad odrastu shvate da se osjećaju kao muškarci (često ni ne znajući šta im je urađeno pri rođenju), te uđu u proces prilagođavanja pola.

Neki muškarci se rode kao bebe koje su tipično opisane kao bebe ženskog pola, a kasnije tokom života shvate da se osjećaju kao muškarci. Ove osobe se zovu trans muškarci. Neki trans muškarci odluče da uđu u proces prilagođavanja pola, a neki ipak ne, ali odluče da žive kao muškarci, bez fizičkih promjena.

Postoje žene koje imaju malje, imaju dlake po licu, imaju uže kukove i šira ramena, imaju manje masti, više razvijenu muskulaturu, dublje glasove, kao i vagine koje različito izgledaju.

Postoje žene koje su rođene sa 45 XO, 47XXY, 45X/46XX, 46XY/47 hromozomina; koji imaju jajnike razvijene u različitom stepenu, imaju unutrašnje testise, dok neke imaju penise. Neke žene su rođene sa XX hromozomima, ali im od samog rođenja tijelo ima tipičan muški izgled. Žene koje imaju neke od navedenih varijacija polnih karakteristika se zovu interpolne žene. Nekada, na rođenju, ljekari/ke procijene da je ovakva beba „nedefinisanog“ pola, te da joj je najbolje odrediti muški pol, pa urade operacije „korekcije pola“. U mnogo slučajeva ovakve bebe kad odrastu shvate da se osjećaju kao žene (često ni ne znajući šta im je urađeno pri rođenju), te uđu u proces prilagođavanja pola.

¹ „Da odzvoni nasilju“ – Smjernice za kreiranje sigurnog školskog prostora za rodne različitosti/Istraživanje o diskriminaciji transrodnih i rodno varijantnih učenika/ca u srednjim školama Crne Gore, J. Ulićević, M. Vlahović (2019)

Neke žene se rode kao bebe koje su tipično opisane kao bebe muškog pola, a kasnije tokom života shvate da se osjećaju kao žene. Ove osobe se zovu trans žene. Neke trans žene odluče da uđu u proces prilagođavanja pola, a neke ipak ne, ali odluče da žive kao žene, bez fizičkih promjena. Neke trans osobe osjećaju nezadovoljstvo svojim tijelom, koje se u literaturi naziva **RODNA DISFORIJA**. Rodna disforija predstavlja opisni termin koji se odnosi na afektivno/kognitivno nezadovoljstvo osobe pripisanom rodom koji oslikava pol pripisan na rođenju. Kada se koristi kao dijagnostička kategorija, rodna disforija se preciznije definiše i specifično odnosi na distres koji može pratiti inkongruenciju između doživljenog/izražavanog i pripisanog roda osobe. Neophodno je napomenuti da rodnu disforiju ne osjećaju sve osobe koje ulaze u proces prilagođavanja pola, ali je važno imati na umu da neke osobe osjećaju, naročito prilikom pristupanja uslugama koje zahtijevaju kontakt sa tijelom (pr. zdravstvenim) ili prilikom razgovora koji se bave tijelom, rodnim izražavanjem i/ili izgledom.

Zbog nedovoljnog poznavanja transrodnosti, velikog stepena neinformisanosti i postojanja relevantnih istraživanja u prvoj polovini XX vijeka, transrodnost je 1948. godine klasifikovana kao mentalni poremećaj od strane Svjetske zdravstvene organizacije. Nedavna revizija Međunarodne klasifikacije Međunarodne klasifikacije bolesti MKD -11 (ICD-116), koju je izdala Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) u junu 2018. godine, napravila je značajnu promjenu kad su transrodni identiteti u pitanju. Naime, transrodnost je uklonjena sa liste mentalnih poremećaja u kojoj je do revizije MKD-a, bila klasifikovana pod šifrom F.64. Transsexualismus, te prenesena u domen polnog i reproduktivnog zdravlja, uz novu dijagnozu „RODNA INKONGRUENCIJA“.

Ovakva odluka je donesena nakon višegodišnjih istraživanja koja su dokazala da rodna različitost u odnosu na pol dodijeljen rođenjem ne predstavlja mentalni poremećaj, dok je zadržavanje nove dijagnoze imalo za cilj osiguravanje pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti za one transrodne osobe kojima su transspecifične zdravstvene usluge potrebne. Mnogi termini kojima su ranije opisivane transrodne osobe, naročito u oblasti mentalnog zdravlja, danas se smatraju prevaziđenim i uvredljivim.

Proces prilagođavanja pola može podrazumijevati uzimanje hormonske terapije, neke od operacija (npr. uklanjanje grudi/ ugradnju grudi; operacije uklanjanja reproduktivnih organa i/ili rekonstrukciju polnih organa – pravljenje vagine ili penisa); može podrazumijevati sve to zajedno, ali i ništa od ovoga, već samo življenje u društvu onako kako se osoba osjeća. Odluka o ulasku u proces prilagođavanja pola zavisi od mnogo faktora, ne isključivo od želje osobe da pristupi intervencijama prilagođavanja svog tijela. Nekada osoba odluči da ne uđe u proces prilagođavanja pola zbog visokog nivoa nasilja koji doživljava i straha od intenziviranja istog, teške finansijske situacije i straha od nemogućnosti zapošljavanja, nemogućnosti pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, zdravstvenih razloga, izostanka podrške u okolini, straha od dalje diskriminacije, i mnogih drugih. Odluka o ulasku u tranziciju, kao i o intervencijama kojima osoba želi da pristupi, jako je kompleksna i nosi određene specifičnosti karakteristične za svaku osobu individualno.

pojmovnik

IDENTITET je unutrašnji osjećaj kojim osoba sebe doživljava rodno. Podrazumijeva sopstveni osjećaj identiteta kao maskulinog, femininog ili neke od kombinacija istih. Rodni identitet može biti isti ili drugačiji od pola pripisanog na rođenju.

Osoba može da se rodi kao beba ženskog pola i da se osjeća kao žena. Ova osoba je **CISRODNA ŽENA**.

Osoba može da se rodi kao beba muškog pola i da se osjeća kao muškarac. Ova osoba je **CISRODAN MUŠKARAC**.

TRANSRODNE OSOBE su osobe čiji se rodni identitet i/ili rodno izražavanje razlikuju od društveno uslovljenih rodni normi vezanih uz pol pripisan na rođenju.

Osoba koja se rodila kao beba ženskog pola, ali se osjeća kao muškarac je **TRANS MUŠKARAC**.

Osoba koja se rodila kao beba muškog pola, ali se osjeća kao žena je **TRANS ŽENA**.

Osoba koja se rodila kao beba bilo kojeg pola, ali se ne osjeća ni kao muškarac ni kao žena, ili se osjeća i kao muškarac i kao žena, ili se definiše potpuno izvan binarnih (ženskumuških) normi je **NEBINARNA OSOBA**.

INTERPOLNE OSOBE su osobe čije polne karakteristike ne pripadaju jasno definisanoj muškoj ili ženskoj kategoriji, ili pripadaju objema kategorijama.

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, koje smo već opisali/e gore, a osjeća se kao žena je **INTERPOLNA ŽENA**.

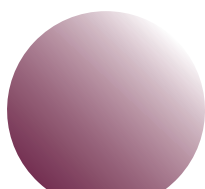
Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, a osjeća se kao muškarac je **INTERPOLNI MUŠKARAC**.

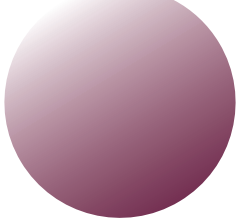
Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, a ne osjeća se ni kao žena ni kao muškarac, ili se osjeća i kao žena i muškarac, ili se definiše potpuno izvan binarnih (žensko ili muško) normi, je **INTERPOLNA NEBINARNA OSOBA**.

Interpolne osobe čiji je rodni identitet drugačiji od pola koji im je pripisan na rođenju, nazivaju se **INTERPOLNE TRANS OSOBE**.

Dakle, interpolnoj osobi može biti određen ženski pol na rođenju, ali je rod osobe muški. Ovakva osoba se zove **INTERPOLNI TRANS MUŠKARAC**.

S druge strane, interpolnoj osobi može biti određen muški pol na rođenju, ali je rod osobe ženski. Ovakva osoba se zove **INTERPOLNA TRANS ŽENA**.

RODNO IZRAŽAVANJE je način na koji izražavamo svoje rodne identitete. Osobe svih nabrojanih identiteta mogu izražavati sebe na različite načine. Neke žene bilo kojeg rodnog identiteta i/ ili polnih karakteristika (cisrodne, transrodne, interpolne) izražavaju sebe onako kako društvo percipira kao „ženstveno“, dok neke Sve navedene osobe mogu biti heteroseksualne (strejt), homoseksualne (gej i lezbejke), biseksualne, panseksualne, aseksualne ili ne definisati svoju seksualnost uopšte.

Kakvo god rodno izražavanje da osoba ima, ono ne određuje njen rodni identitet niti govori o njoj kao osobi. onako kako društvo percipira kao „maskulino“, neke miješano, a neke zavisno od osjećaja, raspoloženja i situacije. Isto važi i za muškarce (cisrodne, transrodne i interpolne).

SEKSUALNOST je potpuno odvojena od pola i rodnog identiteta.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA podrazumijeva emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka jednom polu/rodu, nijednom polu/rodu, dva ili više pola/roda.

HETEROSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka rodu i/ili rodnom izražavanju drugačijem od svog. Primjera radi, žena bilo kojeg rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ ili polnih karakteristika, koju privlače muškarci bilo da su cisrodni, transrodni i/ili interpolni, je heteroseksualna.

HOMOSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka istom rodu. Npr. Muškarac (bilo da je cisrodan, transrodan i/ili interpolan) kojeg privlače muškarci, bez obzira na njihov rodni identitet, rodno izražavanje i/ili polne karakteristike, je homoseksualan (gej).

BISEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka dva roda (muškom i ženskom). Pr. Muškarac (cis, trans, inter) kojeg privlače i muškarci (cis, trans, inter) i žene (cis, trans, inter) je biseksualan.

PANSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka više rodova i/ili rodnih izražavanja. Pr. Žena, muškarac ili nebinarna osoba (bilo kojeg rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ili polnih karakteristika) kojeg/u privlače osobe nezavisno od roda/rodnog izražavanja/pola je panseksualna/an.

ASEKSUALNE OSOBE mogu osjećati emotivnu i/ili romantičnu privlačnost prema drugim osobama, ali ova privlačnost ne mora biti realizovana kroz seksualnu praksu.

Rezultati istraživanja

ON-LINE UPITNIK

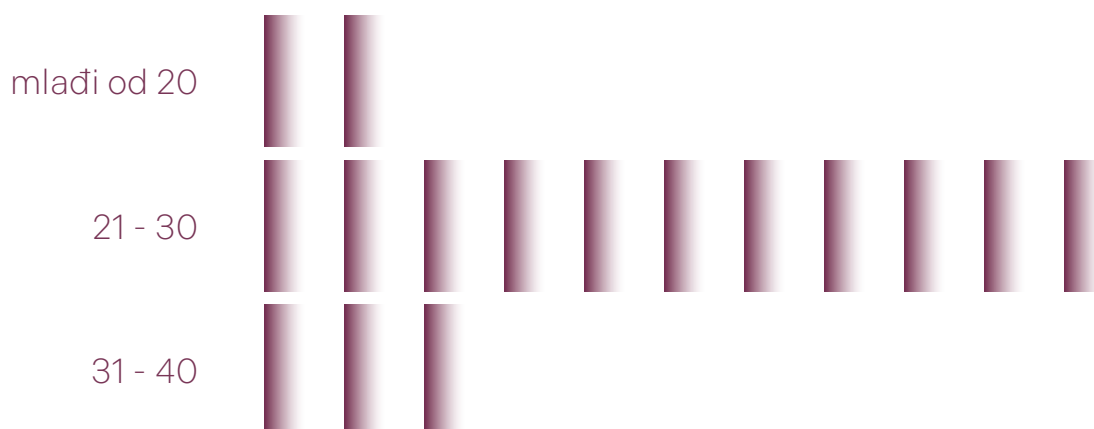
On-line anketa distribuirana je među osobama koje su dio TIRV zajednice u Crnoj Gori.

Na upitnik koji je specifično dizajniran za potrebe ovog istraživanja odgovorilo je **16 ispitanika/ca**.

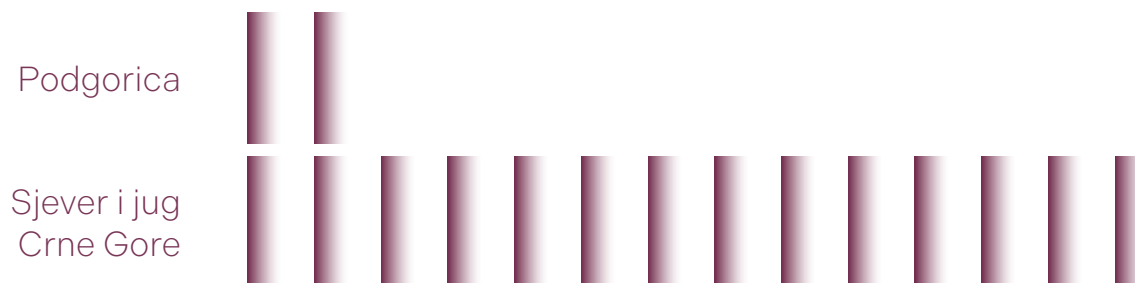
Rezultati istraživanja Demografske karakteristike

Svi učesnici/ce u istraživanju samoidentifikuju se kao transrodne, interpolne, rodno varijantne ili nebinarne osobe, što je bilo postavljeno kao ulazni inkluzivni kriterijum za učešće u istraživanju.

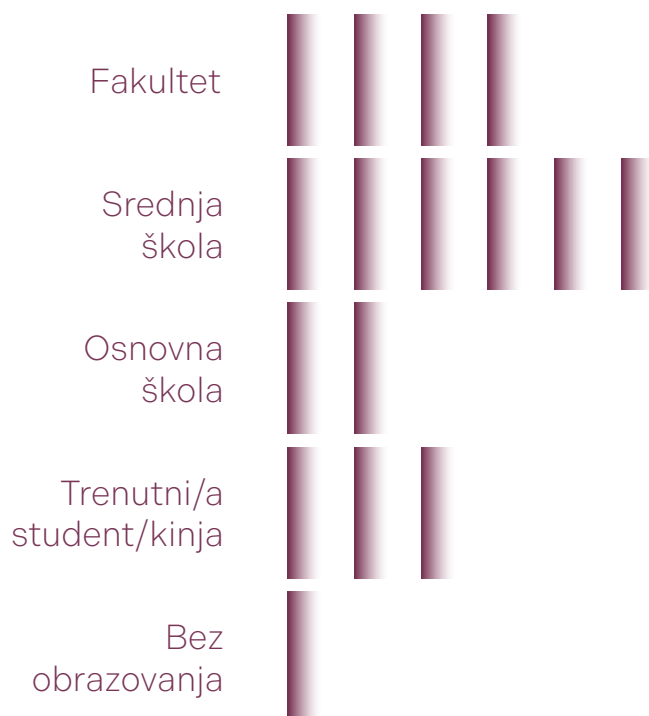
Starosno doba

Mjesto rođenja

Obrazovanje

1 Rezultati istraživanja

Stavovi o diskriminaciji TIRV osoba u svakodnevnom životu

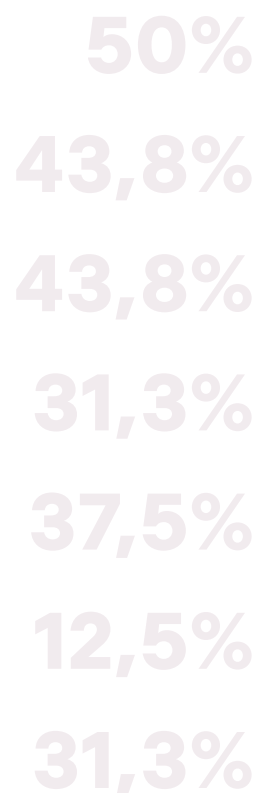
Apsolutna većina, njih tri četvrtine (75%) učesnika/ca u istraživanju smatra da je uvredljiv govor o transrodnim/interpolnim/rodno varijantnim osobama u javnosti umjereno (37.5%) ili veoma prisutan (37.5%) u Crnoj Gori.

Polovina (50%) smatra da su slučajne šale o transrodnim osobama u svakodnevnom životu veoma prisutne, dok po 25% ispitanika/ca smatra da su ovakve pojave umjereno i malo prisutne. Jedna četvrtina (25%) smatra da su izrazi mržnje i odbojnosti prema transrodnim/interpolnim/rodno varijantnim osobama u javnosti i medijima veoma prisutni, 31.3% da su umjereno prisutni i 31.3% da su malo prisutni. Kada se radi o percepciji napada i nasilja nad transrodnim/interpolnim/rodno varijantnim osobama, 75% smatra da je ono prisutno, od čega polovina da je veoma prisutno, a ostali da je umjereno prisutno, dok svega 18.8% smatra da nasilje i napadi uglavnom nisu prisutni.

Polovina učesnika/ca u istraživanju izrazilo je stav da je uznemiravanje transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba veoma prisutno, 25% da je umjereno prisutno, dok ostali smatraju da je malo ili nimalo prisutno.

Diskriminaciju transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba od strane institucija percipira kao veoma prisutnu 62.5% ispitanika/ca, dok po troje (18.8%) smatra da je ovaj vid diskriminacije umjereno ili malo prisutan.

Okolo polovine učesnika u istraživanju saopštilo je da je do sada doživjelo diskriminaciju zbog svog rodnog identiteta u brojnim situacijama, na poslu (50%), od strane medicinskih radnika/ca (50%), prilikom traženja posla (43.8%), od strane školskog/univerzitetskog osoblja (43.8%), u kafiću, restoranu, baru ili noćnom klubu (43.8%), dok oko trećine saopštava da su diskriminaciju doživjeli i na drugim mjestima, poput prodavnice (31.3%), banke ili osiguravajućeg društva (37.5%), ili pak u situacijama kad pokažu svoju ličnu kartu ili bilo koji zvanični dokument koji identifikuje njihov pol, odnosno nesklad pola i roda (31.3%), dok je najmanji broj učesnika/ca bio izložen diskriminaciji u sportskom ili fitnes klubu (12.5%).

Dosadašnja iskustva sa nasiljem uopšte u životu

Upitani o dosadašnjim iskustvima nasilja uopšte u životu, 62.5% ispitanika navodi da su doživjeli prijetnje fizičkim nasiljem.

Pokušaj fizičkog nasilja (37.5%), ili fizičko nasilje, poput udaranja, šutiranja i prebijanja (37.5%) ili bacanja stvari na njih (37.5%), dio dosadašnjeg iskustva za oko dvije petine učesnika/ca u istraživanju. Prijetnje putem telefona doživjelo je 31.3%, oštećenje ili krađu lične imovine 25%, i 12.5% prijetnje oružjem. Iskustva pokušaja silovanja ili drugog seksualnog nasilja navodi jedna četvrtina ispitanika (25%), i nešto manje od petine i doživljeno silovanje ili seksualno nasilje (18.8%). Jedno od učesnika/ca saopštio je i da mu/joj je prijatelj bio ubijen (6.3%).

Dosadašnja iskustva sa nasiljem uopšte u životu Na poslu

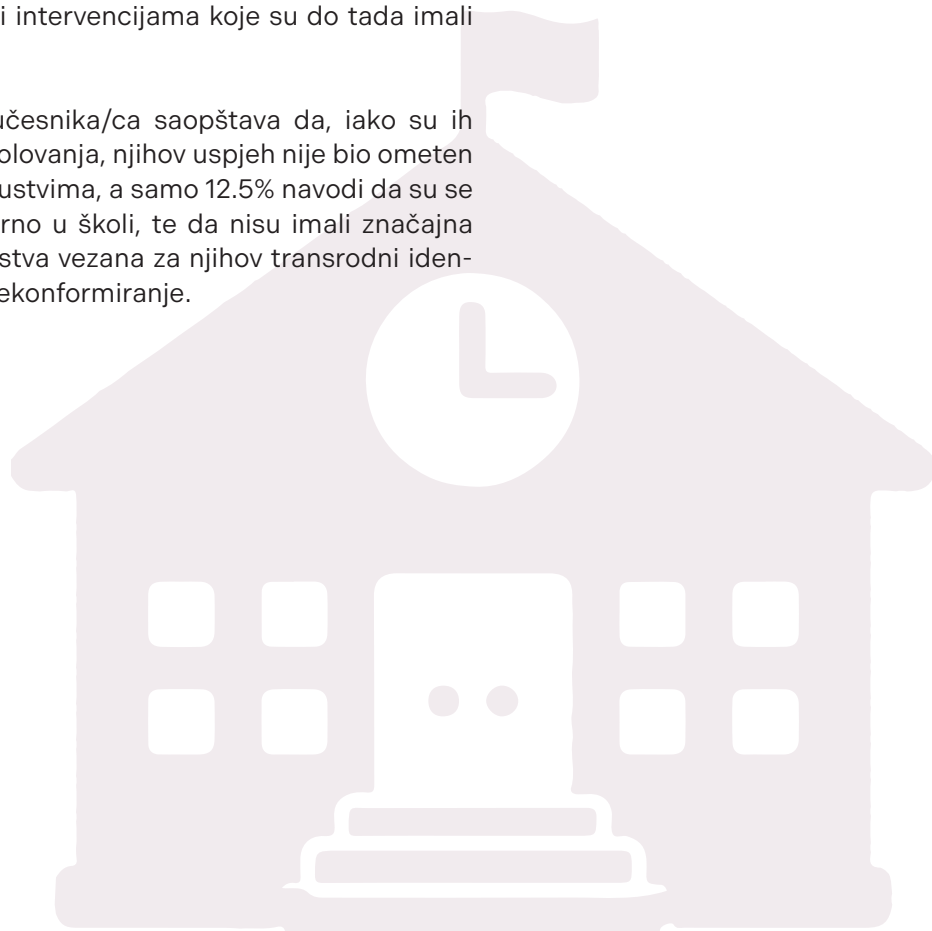
Dok se jedna četvrtina (25%) ispitanika/ca izjašnjava da se osjeća komforno na poslu, isti broj ispitanika saopštava (25%) da su bili žrtva verbalnog nasilja na poslu, da su im na poslu postavljana neprikladna pitanja o statusu transrodnosti i intervencijama koje su do sada imali na tijelu, ili pak da su morali da daju otkaz na poslu svog rodnog identiteta ili pretpostavljenog rodnog identiteta. Oko jedne petine navodi da rade na poziciji za koju su prekvalifikovani (18.8%), da su u dosadašnjem iskustvu dobili otkaz sa posla (18.8%) ili pak da su na poslu maltretirani zbog svoje transrodnosti/interpolnosti/rodne varijantnosti (18.8%). Nešto manji broj učesnika/ca u istraživanju potvrđuje da su na poslu namjerno i ponavljano oslovljavani pogrešnim imenom/pogrešnim zamjenicama (12.5%), ili da im je na poslu nametnuto/natjerani su da se predstavljaju u rodu koji nije njihov, kako bi posao zadržali. Po jedan učesnik/ca saopštava i da su premješteni na posao u kom nemaju kontakt sa klijentima (6.3%), da su bili odbijeni za povišicu i mjesto za napredovanje na poslu (6.3%), ili pak da su bili žrtva fizičkog nasilja na poslu (6.3%).

Dosadašnja iskustva sa nasiljem uopšte u životu U osnovnoj i srednjoj školi

Više od polovine TIRV osoba koje su učestvovalе u istraživanju (62.5%) navelo je da su, zbog svog rodnog identiteta ili pretpostavljenog rodnog identiteta, tokom osnovne i srednje škole bili žrtve verbalnog nasilja u školi, od strane vršnjaka, dok je jedna četvrtina (25%) bila izložena i verbalnom nasilju od strane nastavnika/ca u školi, ili im je nametnutno/natjerani su da se predstavljaju u rodu koji ne odgovara njihovoj samoidentifikaciji. Opšti maltretman u školi navodi nešto manje od polovine učesnika/ca u online istraživanju (43.8%), a 37.5% svjedoči i o pretrpljenom fizičkom nasilju od strane vršnjaka u tom periodu. Što se drugih konkretnih iskustava u školama tiče, po dvoje od 16 učesnika u istraživanju (po 12.5%), navelo je da su u školi bili izloženi i fizičkom nasilju od strane nastavnika, da im nije dozvoljeno da koriste toalete namjenjene njihovom doživljenom rodu, da su bili oslovljavani pogrešnim imenom/pogrešnim zamjenicama, namjerno i ponavljano, kao i da su im tokom školovanja postavljala neprikladna pitanja o statusu transrodnosti, i intervencijama koje su do tada imali na tijelu.

Svega 18.8% učesnika/ca saopštava da, iako su ih imali tokom školovanja, njihov uspjeh nije bio ometen negativnim iskustvima, a samo 12.5% navodi da su se osjećali komforno u školi, te da nisu imali značajna negativna iskustva vezana za njihov transrodni identitet ili rodno nekonformiranje.

Više od polovine TIRV osoba koje su učestvovalе u istraživanju (62.5%) navelo je da su, zbog svog rodnog identiteta ili pretpostavljenog rodnog identiteta, tokom osnovne i srednje škole bili žrtve verbalnog nasilja u školi.

Dosadašnja iskustva sa nasiljem uopšte u životu

Lični osjećaj da je njihov rodni identitet bio osnov za diskriminaciju ili uznemiravanje, u poslednjih 12 mjeseci

Gotovo svi učesnici/ce u istraživanju saopštavaju uvjerenje da su, u poslednjih 12 mjeseci, lično osjećali da je njihov rodni identitet bio osnov za diskriminaciju ili uznemiravanje (93.8%), dok su seksualna orijentacija i pol bili osnov za uznemiravanje ili diskriminaciju 56.3%, odnosno 43.8% učesnika/ca u istraživanju. Kao nešto rjeđe osnove za doživljenu diskriminaciju saopštavaju i svoju dob religijsku/vjersku pripadnost i invaliditet, po 12.5%, i nacionalno/etničko porijeklo 6.3%.

Preko dvije trećine učesnika/ca u istraživanju (68.8%) navodi da su se u posljednjih 12 mjeseci, lično osjećali diskriminirano ili maltretirano jer ih drugi doživljavaju kao transrodnu/interpolnu / rodno varijantnu osobu, dok ostali ili nemaju ovakvo iskustvo (12.5%) ili nisu u stanju da se prema njemu jasno odrede (18.8%).

Gotovo svi učesnici/ce u istraživanju saopštavaju uvjerenje da su, u poslednjih 12 mjeseci, lično osjećali da je njihov rodni identitet bio osnov za diskriminaciju ili uznemiravanje (93.8%), dok su seksualna orijentacija i pol bili osnov za uznemiravanje ili diskriminaciju 56.3%, odnosno 43.8% učesnika/ca u istraživanju.

Konkretno situacije u kojima su se, u poslednjih 12 meseci, osjetili maltretirano ili diskriminirano lociraju dominantno u porodici i kod kuće, i to oko dvije trećine (68.8%) učesnika/ca, a po učestalosti slijede situacije susreta sa medicinskim radnicima/cama u 37.5% slučajeva, i javna mjesta poput kafića, restorana, barova i noćnih klubova, za 31.1% učesnika/ka u istraživanju. Prilikom traženja posla ili na poslu diskriminirano se osjećalo 18.8%, a jednak broj navodi i situacije diskriminacije u prodavnicama i trovinski objektima. Diskriminaciju ili maltretman u situacijama kada pokažu svoju ličnu kartu ili bilo koji zvanični dokument koji identifikuje njihov pol/nesklad pola i roda doživjelo je 12.5%, a jednak broj i diskriminaciju po osnovu rodnog identiteta i u sportskim ili fitness klubovima. Nešto su rjeđe situacije doživljene diskriminacije od strane školskog/univerzitetskog osoblja ili u banci ili osiguravajućem društvu, o čemu govori po jedan/a učesnik/ca u istraživanju (6.3%). Samo mali broj učesnika/ca, njih 12.5%, navodi/e da u posljednjih 12 mjeseci nisu bili diskriminirani u navedenim situacijama.

Razmišljajući o najnedavnijem incidentu diskriminacije koji su označili, samo 18.8% je ovaj incident prijavilo, dok četiri petine (81.2%) onih koji su opisane situacije doživjeli, iste nije prijavilo bilo gdje. Među razlozima zbog kojih opisani incidenti nisu prijavljeni, dominiraju strah od uznemiravanja i zlostavljanja od strane službenika kojima se prijavljuje (31.3%), ali i stavovi da opisani incident nije bilo vrijedan prijavljivanja, budući se takve situacije stalno ponavljaju (31.3%), ili da nisu imali vremena da se bave prijavljivanjem, s obzirom da već imaju previše drugih problema (31.3%). Jedna četvrtina (25%), pak saopštava da nisu željeli da otkriju svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet, kao i da su bili/e previše emocionalno uznemireni da bi to prijavili/e. 18.8% navodi da nisu znali kako ili gdje da prijave incident.

2 Rezultati istraživanja

Slučajevi uznemiravanja u posljednjih pet godina

Svi učesnici/ce u istraživanju (100%) potvrđuju da su u posljednjih 5 godina bili lično maltretirani od strane nekoga ili grupe zbog bilo kojeg razlog na način koji ih je zaista iznervirao, uvrijedio ili uznemirio – bilo na poslu, kod kuće, na poslu na ulici, u javnom prevozu, u prodavnici, u kancelariji ili na internetu – ili bilo gdje.

Kada se radi o poslednjem incidentu uznemiravanja koji su doživjeli u prethodnih 5 godina, za nešto više od polovine učesnika/ca u istraživanju, ovaj incident se dogodio u posljednjih 12 mjeseci (56.3%), dok je za ostale to bilo prije više od 12 mjeseci (43.8%). Za više od dvije trećine ispitanika/ca (68.8%) ovo uznemiravanje se višestruko ponovilo, i to više od deset puta za 25% ispitanika/ca, šest do deset puta za njih 12.5%, tri puta za 12.5%, i dva puta za 12.5%. Jedan incident uznemiravanja doživjelo je 12.5% ispitanika/ca, dok iskustva uznemiravanja u posljednjih 12 mjeseci negira 18.8% ispitanika/ca.

Opisujući posljednji incident uznemiravanja, najveći broj učesnika/ca u istraživanju navodi da se radilo o nazivanju pogrdnim imenima (68.8%) i maltretiranju (68.8%) ili ismijavanju, tj zbijanju šala na njihov račun (62.5%). Diskretno rjeđe kao posljednji incident uznemiravanja u proteklih 12 mjeseci, ispitanici/ce navode druge verbalne uvrede/zlostavljanje/ponižavanje (43.8%) i pretjerane/konstantne negativne komentare na njihov račun (43.8%). Među ostalim recentnim relevantnim situacijama uznemiravanja opisuju i agresivne gestove, kao što je pokazivanje srednjeg prsta (12.5%), izolaciju od nečega ili nekoga, tj. ignorisanje (18.8%), i druge neverbalne uvrede, zlostavljanja, ponižavanja, kao što su tekst ili slika (6.3%).

Četiri petine, njih dakle 80%, smatra da se posljednji incident uznemiravanja u proteklih 12 mjeseci dogodio djelimično ili potpuno zato što se smatralo da su transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba, dok ostali (20%) ne dijele ovaj stav. Kod polovine slučajeva počinitelj/onaj ko je prijetio nasiljem bio je sam, dok je u drugoj polovini, kako ispitanici/ce navode, bilo više počinitelja.

Najčešće su počinioci bili neko od članova porodice/domaćinstva, u oko jedne trećine slučajeva (31.3%), dok su u jednoj četvrtini slučajeva (25%) počinioci kolege na poslu. Za jednu petinu ispitanika, pak, to su bili i neko iz škole, fakulteta ili univerziteta (18.8%), nekoga drugi koga poznaju (18.8%), tinejdžer ili grupa tinejdžera (18.8%), ili pak neko drugi koga nisu poznavali (18.8%). Komšija i policijski službenik označeni su kao počinioci u 12.5% slučajeva, i za jednu osobu, to su bili i članovi ekstremističke/rasističke grupe (6.3%). Ovaj počinitelj/počinioci su, u najvećem broju slučajeva bili muškog roda (62.5%), dok su rjeđe ženskog roda (18.8%) ili i muškog i ženskog roda (18.8%).

Najnedavniji incident u posljednjih 12 mjeseci se za skoro polovinu učesnika/ca u istraživanju, njih 43.8%, dogodio u njihovom stanu, za četvrtinu (25%) je do bilo na radnom mjestu. Troje, odnosno 18.8% saopštava da se ovo dogodilo na ulici, trgu, parkingu ili drugom javnom mjestu, a po dvoje (12.5%) da se incident dogodio u stambenoj zgradi/stanu koji nije njihov; u školi ili na fakultetu, u kafiću, restoranu, pabu, klubu; ili u javnom prevozu/taksiju, ili negdje drugdje na otvorenom, a jedna osoba (6.3%) navodi i incident koji se odigrao u parku, šumi.

Samo 12.5% je ovaj incident prijavilo policiji, dok velika većina, njih 87.5%, nije prijavila incident. Utisak da se prijavljivanjem incidenta ništa neće promijeniti, odnosno mišljenje da prijavljivanjem ništa neće učiniti bili su vodeći razlog neprijavlivanja za 37.5%, odnosno 25% ispitanika/ca, a sramota, stid, i želja da se o incidentu ne sazna za 31.3% ispitanika/ca.

Prema učestalosti razloga neprijavlivanja slijede strah od homofobične i/ili transfobične reakcije policije (18.8%), želja da počinitelj ne bude uhapšen ili da ne bude dalje procesuiran (18.8%), kao i stav da je incident nedovoljno bitan da bi se prijavio (18.8%). Njih 18.8% saopštavaju da su se ili sami bavili ovim incidentom, ili da su uključili prijatelje ili porodicu. Ostali ispitanici/ce navode i da nisu mislili da bi im se vjerovalo (12.5%), da su bili previše emotivno uznemireni da bi kontaktirali policiju (12.5%), ali i da su imali strah od prestupnika, u smislu straha od odmazde (6.3%), da su bili obeshabreni u namjeri da incident prijave (6.3%), ili da su imali druge razloge (12.5%) ili da su se drugdje obratili po pomoć (6.3%). Većina onih koji incident nisu prijavili policiji, isti incident nisu prijavili ni drugim institucijama (62.5%), dok se 31.3% obratilo ili LGBT nevladinoj organizaciji, ili drugoj nevladinoj organizaciji (12.5%).

Velika većina ispitanika/ca, njih četiri petine (81.3%) daje podatak da izbjegavaju određena mjesta ili lokacije, iz straha od napada, prijetnje ili uznemiravanja koji bi im se mogli dogoditi ili su im se već dogodili na tim mjestima. Ostali (18.8%) negiraju ovakva izbjegavajuća ponašanja.

Više od polovine učesnika/ca u istraživanju (56.3%) izbjegava da kod kuće otvoreno govori o svom rodnom identitetu/seksualnoj orijentaciji iz straha od napada, prijetnje ili uznemiravanja od strane drugih. Polovina ili nešto manje od polovine izbjegava ovu temu i u kafićima, restoranima, pabovima, klubovima (50%), u javnom prevozu/u taksiju (50%), u sportskom klubu/teretani (43.8%), u parkovima, na plažama (43.8%), kao i na ulici i na drugim javnim mjestima (43.8%). Na radnom mjestu o svom rodnom identitetu/seksualnoj orijentaciji iz straha od napada, prijetnje ili uznemiravanja ne govori 37.5%, a 25% ni u školi ili na univerzitetu. Svega jedna osoba koja je učestvovala, (6.3%) ne izbjegava ovu temu.

3 Rezultati istraživanja

Situacije nasilja u posljednjih pet godina

Skoro dvije trećine, odnosno 62.5% učesnika/ca u istraživanju, saopštavaju da su u posljednjih 5 godina bili fizički/seksualno napadnuti ili im je prijećeno nasiljem kod kuće ili na drugom mestu (ulica, u javnom prevozu, na radnom mestu, itd.). Ovakvo iskustvo u posljednjih 5 godina negira 37.5% učesnika/ca u istraživanju. Posljednji fizički/seksualni napad ili prijetnja nasiljem dogodili su se u posljednjih 12 mjeseci za veliku većinu ispitanika, 70% onih koji o ovom iskustvu govore, odnosno 43.8% od ukupnog uzorka, dok je za ostale sa iskustvom nasilja/prijetnji nasiljem to bilo prije više od 12 mjeseci.

Ovo je za jednu trećinu njih (18.8% ukupnog uzorka) bio izolovan jednokratni incident, dok su za dvije trećine njih koji saopštavaju ova iskustva, ona višestruka (43.8% ukupnog uzorka), 12.5% više od deset puta, tri puta 18.8% i dva puta 12.5% ukupnog uzorka. Za 43.8% ukupnog broja ispitanika ovo iskustvo je predstavljalo fizički napad ili prijetnju fizičkim napadom, takođe 43.8%, dok je 12.5% doživjelo i seksualno nasilje. Prijetnje seksualnim nasiljem ili prijetnje seksualnim i fizičkim nasiljem, doživjela je po jedna osoba (6.3%).

Skoro dvije trećine, odnosno 62.5% učesnika/ca u istraživanju, saopštavaju da su u posljednjih 5 godina bili fizički/seksualno napadnuti ili im je prijećeno nasiljem kod kuće ili na drugom mestu.

Gotovo svi koji su imali ovo iskustvo fizičkog/seksualnog napada ili prijetnje nasiljem u proteklih 12 mjeseci, njih 90% (56.6% ukupnog uzorka), smatraju da se posljednji incident dogodilo djelimično ili potpuno zato što se smatralo da ste transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba, dok ostali nisu sigurni.

U preko dvije trećine slučajeva (68.8%), počinitelj nasilja, odnosno onaj ko je prijetio nasiljem bio je sam, dok je u oko jedne četvrtine slučajeva (25%) bilo više počinitelja. Razmišljajući samo o posljednjem incidentu nasilja koje su doživjeli, počinitelj/počinioci su u 26.7% slučajeva bili članovi porodice/domaćinstva, neko drugi koga poznaju (26.7%) ili neko drugi koga nisu poznavali (26.7%), u 20 % slučajeva to je bio neko iz škole, fakulteta ili univerziteta, dok su u pojedinačnim slučajevima to bili i tinejdžer ili grupa tinejdžera (6.7%), član ekstremističke/rasističke grupe (6.7%), javni službenik - npr. državni službenici u ustanovama, granična policija, vojska (6.7%), ili ostala lica (6.7%). Počinitelj ili počinioci bili su, u 50% slučajeva muškog roda, u 25% slučajeva i muškog i ženskog roda, dok su ženskog roda počinitelj/počinioci bili u 12.5% slučajeva, dok ostali nisu adresirali rod počinioca ili im nije poznat.

Slučaj posljednjeg incidenta fizičkog/seksualnog nasilja nije policiji prijavilo tri četvrtine ispitanika/ca (75%). Najčešći razlozi neprijavlivanja su, prema odgovorima, utisak da nisu mislili da će se nešto promijeniti (43.8%) ili da nisu mislili da mogu bilo šta da učine (31.3%). Slijede strah od prestupnika, strah od odmazde (18.8%) ili utisak da im se ne bi vjerovalo ako prijave (18.8%), ali i strah od homofobične i/ili transfobične reakcije policije (12.5%), kao i potreba da se sami bave time, ili uključe samo prijatelje (12.5%). Ostali pojedinačni razlozi su sramota, stid, i želja da za incident niko ne sazna (6.3%), osjećaj prevelike emotivne uznemirenosti da nisu bili u stanju da kontaktiraju policiju (6.3%), te želja da počinitelj ne bude uhapšen ili da ne bude dalje procesuiran (6.3%), a izdvaja se i stav da je incident bilo previše nebitan ili nedovoljno ozbiljan da bi im palo na pamet da ga prijave (6.3%). Od onih koji nisu prijavili policiji, preko polovine (56.3%) ovaj incident nije prijavilo ni drugim institucijama ili organizacijama, dok su rijetki prijavili LGBT nevladinoj organizaciji (12.5%) ili drugoj nevladinoj organizaciji (6.3%). Ostali (31.3%) nisu prijavili, ali ne znaju da li je neko u njihovo ime prijavio nekoj od ovih organizacija.

Za najveći broj ispitanika/ca sa ovom vrstom iskustva, ono se dogodilo negdje na otvorenom (31.3%) ili u parku/šumi (12.5%). U stanu/kući u kojoj su živjeli se posljednji incident dogodio za 12.5% ispitanika/ca, dok su pojedinačni slučajevi i u nekoj drugoj stambenoj zgradi/ stanu (6.3%), u školi, na fakultetu (6.3%), u kafiću, restoranu, pabu, klubu (6.3%), na drugim mjestima u zatvorenom prostoru (6.3%), ili pak na ulici, trgu, parkingu ili drugom javnom mjestu (6.3%).

3

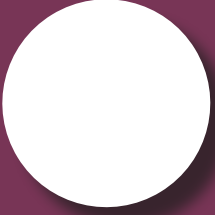

Najozbiljniji fizički/seksualni napad ili prijetnju nasiljem koje su doživjeli u posljednjih 5 godina, a pod "najozbiljnijim" se smatra incident koji je imao najveći fizički uticaj ili najveći psihološki/emotivni uticaj, većina je doživjela prije više od 12 mjeseci (81.3%), a malobrojni (12.5%) u prethodnih 12 mjeseci.

Za 43.8% ukupnog broja ispitanika ovo iskustvo je predstavljalo fizički napad, za 31.3% najozbiljniji incident je bio prijetnja fizičkim napadom, dok je 18.5% kao najozbiljniji incident doživjelo i fizičko i seksualno nasilje, a 12.5% i seksualno nasilje. Prijetnje seksualnim nasiljem doživjela je jedna osoba (6.3%). Polovina ispitanika/ca (50% ukupnog uzorka), smatra da se ovo najozbiljnije iskustvo fizičkog/seksualnog napada ili prijetnje nasiljem dogodilo djelimično ili potpuno iz razloga percepcije da su transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba, 12.5% smatra da ovo nije doprinijelo ovom konkretnom iskustvu nasilja, dok ostali nisu sigurni.

Prema saopštavanju tri četvrtine ispitanika/ca (75%), počinitelj nasilja, odnosno onaj ko je prijetio nasiljem bio je sam, dok 18.8% ukupnog broja ispitanika/ca saopštava da je bilo više počinitelja. Najčešće su počinioci ovih najozbiljnijih incidenata nasilje članovi porodice/domaćinstva (31.3%) ili neko drugi koga poznaju (18.8%), dok su u 12.5% slučajeva to komšije ili neko iz škole, sa fakulteta ili univerziteta, a kao počiniocima u pojedinačnim slučajevima identifikuju i partnera (6.3%), policijskog službenika (6.3%), kolegu na poslu (6.3%), tinejdžera ili grupu tinejdžera (6.3%), kupca, klijenta ili pacijenta (6.3%), ili nekoga drugog koga nisu poznavali (6.3%). Među počinicima ovih najozbiljnijih iskustava fizičkog/seksualnog nasilja nema ženskih počinitelja, u većini slučajeva, 62.5% počinioci su bili muškog roda, u 25% slučajeva i muškog i ženskog, dok ostali nisu sigurni u rodni identitet počinitelja.

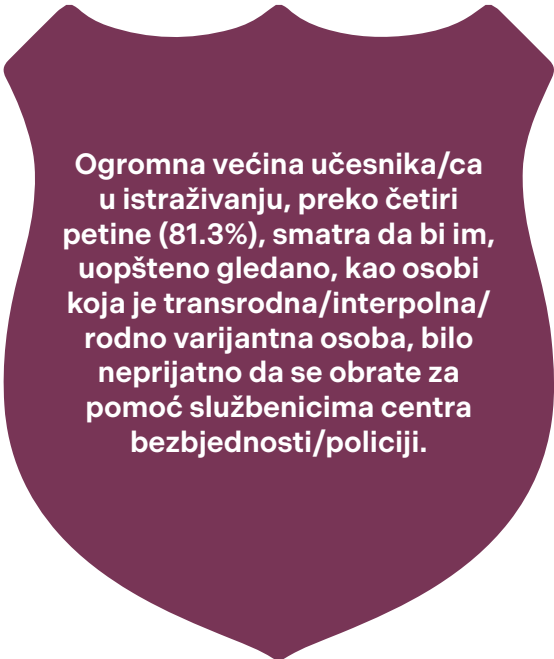
Za najveći broj ispitanika/ca sa ovom vrstom iskustva nasilja, ono se dogodilo u nekom zatvorenom prostoru (25%), u stanu/kući u kojoj su živjeli (18.8%), ili na ulici, trgu, parkingu ili drugom javnom mjestu (18.8%), u parku/šumi (12.5%). Pojedini učesnici/ce u istaživanju navode i druga mjesta gdje im se dogodio najozbiljniji incident nasilja u posljednjih 5 godina, u nekoj drugoj stambenoj zgradi/ stanu (6.3%), u školi, na fakultetu (6.3%), na random mjestu (6.3%), u parku/šumi (6.3), ili nedgje drugdje na otvorenom (6.3%).

Preko četiri petine ovo iskustvo nije prijavilo policiji (81.3%), samo 6.3% je prijavilo, dok ostali nisu sigurni da li je neko to učinio u njihovo ime. Prevelika emotivna uznemirenost da bi kontaktirali policiju se navodi kao najčešći razlog neprijavlivanja (31.3%). Slijede odgovori da su se sami bavili time, ili kontaktirali prijatelje/porodicu (25%) ili mišljenje da prijavljivanjem neće ništa promijeniti (25%), ili da time ne mogu bilo šta učiniti (18.8%), ali strah od prestupnika, strah od odmazde (18.8%), stamota, stid, i želja da niko ne sazna za incident (18.8%), uvjerenje da su sami odgovorni za incident (12.5%) i strah od homofobične i/ili transfobične reakcije policije (12.5%). Ostali pojedinačni razlozi su želja da počinilac ne bude uhapšen ili da ne bude dalje procesuiran (6.3%) i utisak da mi se, ako budu prijavili incident, ne bi vjerovalo (6.3%). Od onih koji nisu prijavili policiji, preko polovine (62.3%) ovaj incident nije prijavilo ni drugim institucijama ili organizacijama, dok je 18.8% prijavilo LGBT nevladinoj organizaciji.

4 Rezultati istraživanja

Iskustvo sa policijom i centrima bezbjednosti

Ogromna većina učesnika/ca u istraživanju, preko četiri petine (81.3%), smatra da bi im, uopšteno gledano, kao osobi koja je transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba, bilo neprijatno da se obrate za pomoć službenicima centra bezbjednosti/policiji.

Ogromna većina učesnika/ca u istraživanju, preko četiri petine (81.3%), smatra da bi im, uopšteno gledano, kao osobi koja je transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba, bilo neprijatno da se obrate za pomoć službenicima centra bezbjednosti/policiji, pri čemu za više od polovine (56.3%) veoma neprijatno, a za 25% donekle neprijatno. Samo 18.8% smatra da bi im ovakvo obraćanje bilo donekle prijatno. Osjećaj neprijatnosti u odnosu na centar bezbjednosti/policiju većina pripisuje svojim i tuđim negativnim prethodnim iskustvima sa ovom ustanovom, strahom od što doživljene što percipirane homofobije i transfobije, te ističu stav da nemaju povjerenja u ovu instituciju, i ne vjeruju da su službenici koji tamo rade senzibilisani za potrebe i prava TIRV osoba, niti da bi TIRV osobe tretirali na poštujući način.

Samo malobrojni, njih 12.5% nisu do sada, kao transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba imali kontakte sa policijom, najveći broj ispitanika imao je kontakte sa policijom, njih 62.5%, dok 25% smatra da njihova iskustva kontakata sa policijom nisu relevantna. Upitani za konkretna iskustva i doživljeni tretman od strane policije, jedna četvrtina onih koji su imali kontakte sa policijom (25%) navodi da su ih službenici policije uglavnom tretirali na poštujući način i nešto manji broj njih, 12.5%, da su ih službenici policije oslovljavali željenim imenom i pravim zamjenicama. Ostali koji čine većinu, saopštavaju da su ih službenici policije uglavnom tretirali na nepoštujući način (25%), da su ih oslovljavali pogrešnim imenom ili pogrešnim zamjenicama (25%), ili da su ih službenici policije maltretirali (12.5%).

5 Rezultati istraživanja

Iskustvo sa nevladinim organizacijama

Većina ispitanika zna za neku organizaciju u Crnoj Gori koja može ponuditi podršku ili savjet ljudima koji su diskriminirani zato što ih društvo doživljava kao pripadnike zajednice transrodnih, interpolnih, rodno varijantnih osoba ili šire LGBTIQ+ zajednice (81.3%), dok njih 18.8% saopštava da nisu upoznati sa takvom organizacijom.

Najveći broj onih koji prepoznaju rad organizacija koje bi mogle ponuditi podršku i savjet u ovom smislu, svoje povjerenje na prvom mjestu daju Asocijaciji Spektra (68.7%), koja se specifično bavi ljudskim pravima TIRV osoba, dok slijede organizacije koje se bave pravima LGBTIQ+ osoba, kakve su NVO Juventas i Queer Montenegro, ali i organizacija koja se bavi pravima žena, Centar za ženska prava.

Da su dio zajednice transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih osoba osjeća 81.2% ispitanika, da im je ova pripadnost, kao i učešće u aktivnostima ove zajednice, veoma važna 43.8% i da im je donekle važna 37.5%, dok 18.8% da su dio ove zajednice samo ponekad, i da im učešće u zajednici i njenim aktivnostima uglavnom nije važno.

6 Rezultati istraživanja

Iskustva sa zdravstvenim radnicima/cama i zdravstvenim sistemom

Većina učesnika/ca u istraživanju, njih tri četvrtine (75%), smatra da bi im, uopšteno gledano, kao osobi koja je transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba, bilo neprijatno da se obrate za pomoć zdravstvenim službama, pri čemu za 12.5% veoma neprijatno, a za značajno veći broj, 62.5%, donekle neprijatno. Samo 18.8% smatra da bi im obraćanje zdravstvenim službama bilo donekle prijatno, a izolovan je slučaj učesnika/ce u istraživanju kome/joj bi bilo sasvim prijatno da se zdravstvenim službama obrati (6.3%). Obrazlažući razloge za percepciju neprijatnosti u odnosu na zdravstvene službe, većina opisuje svoja i tuđa prethodna negativna iskustva sa ovim institucijama i njihovim osobljem, te izražavaju strah od autovanja, diskriminacije, nepovjerenje u povjerljivost informacija, utisak da su zdravstveni/e radnici/ce nedovoljno senzibilisani za potrebe i prava TIRV osoba, i da uopšte LGBT osobe ne tretiraju na poštujući način.

Većina učesnika/ca u istraživanju, njih 81.3%, su do sada, kao transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba imali kontakte sa zdravstvenom službom, 6.3% smatra da njihovi raniji kontakti sa ovom službom nisu relevantni, a 12.5% nije imalo kontakte sa zdravstvenim službama kao TIRV osoba. Skoro polovina ispitanika/ca, ipak saopštava da su ih, zasnovano na njihovim kontaktima sa zdravstvenom službom, zdravstveni radnici/e uglavnom tretirali na poštujući način (43.8%).

Negativna iskustva su diskretno dominantnija, te 31.1% navodi da su ih zdravstveni radnici/e uglavnom tretirali na nepoštujući način, da su ih oslovljavali pogrešnim imenom ili pogrešnim zamjenicama (12.5%), da su ih uopšteno maltretirali (6.3%) ili da su odbili da im pruže pomoć (6.3%).

Kada im je potrebna zdravstvena usluga, većina ispitanika/ca se obraća izabranom doktoru (68.8%), dok ostali idu kod doktora u privatne zdravstvene ustanove (12.5%), obraćaju se doktorima u opštoj bolnici u mjestu boravka (6.3%), ili Urgentnom centru (6.3%).

Iznoseći svoje stavove o ključnim preprekama da dobiju kvalitetnu zdravstvenu uslugu polovina ispitanika/ca, kaže da prije svega nemaju želju da se obraćaju zdravstvenim ustanovama (50%), da nemaju vremena da odu kod doktora (50%), smatraju da medicinski radnici nemaju dovoljno znanja o zdravlju transrodnih osoba, osoba koje se rodno ne konformiraju (50%) i da su cijene pregleda u privatnim ustanovama su previsoke (50%). Veliki broj ispitanika/ca kao prepreku ističe i činjenicu da ne mogu da zakažu termin za pregled, jer termina nema u sistemu (37.5%). Drugi razlozi, koji predstavljaju prepreku za manji broj učesnika/ca u istraživanju jesu i činjenica da nemaju osiguranje (12.5%), da su ranije medicinski radnici/e odbili da im pruže pomoć (12.5%) ili da ne mogu da dođu do mjesta u kom bi im se pružila zdravstvena usluga (6.3%).

Saopštavajući iskustva sa izabranim ljekarima/kama i njihovim timovima, a u kontekstu njihovog rodnog identiteta, najveći broj ispitanika/ca navodi da medicinski radnici/e nisu znali da su transrodna/interpolna/rodnovarijantna osoba i nije ni bilo važno za tretman (31.3%), dok 18.8% navodi i da su medicinski radnici/e znali za njihovu transrodnost/interpolnost/rodnu varijantnost, i da su ih tretirali sa poštovanjem. Jedna četvrtina, pak, saopštava i negativna iskustva u ovom okruženju, te navodi da su medicinski radnici koristili uvredljiv i nepoštujući jezik, uključujući i uporno korišćenje pogrešnih zamjenica (12.5%) ili da su ih omalovažavali ili ismijavali njihov rodni identitet. Za 6.3% iskustvo u ovom okruženju značilo je da su zdravstveni radnici/e potpuno zanemarili i nisu uzeli u obzir njihov transrodni identitet.

Polovina učesnika/ca u istraživanju bi svoje ukupno fizičko zdravlje ocijenilo kao Okej, nije loše (50%), nešto manje, njih 43.8% kao loše, i svega jedan osoba (6.3%) kao dobro. S druge strane, polovina učesnika/ca u istraživanju svoje mentalno zdravlje ocjenjuje kao loše (50%), a četvrtina kao veoma loše (25%), četvrtina takođe kao neloše (25%).

Poteškoće u pristupu zdravstvenoj zaštiti, kada koriste ili pokušavaju da pristupe zdravstvenim uslugama kao transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba doživjelo je preko polovine ispitanika/ca (56.3%), po jedna četvrtina (25%) smatra da nisu dobili jednak tretman kao svi ostali, da su bili diskriminirani, ili pak navode da su morali da promijene izabranog ljekara opšte prakse ili drugih specijalista zbog negativnog odnosa prema i negativnih reakcija. Nešto manji broj, po 18.8% ispitanika navode da su odustali od tretmana zbog straha od diskriminacije ili reakcija netrpeljivosti i nepoštovanja od strane medicinskog osoblja, da su njihove specifične potrebe vezane za transrodnost/interpolnost/rodnu varijantnost bile su zanemarene ili nisu uzete u obzir, a trebalo je da budu, te da su medicinski radnici/ce bili su neprimjereno radoznali o njima, a 12.5% navodi i da su doživjeli pritisak i prisiljavanje na medicinsko ili psihološko testiranje. Oko jedne trećine ispitanika/ca navode da nisu doživjeli ni jedno od opisanih iskustava.

7 Rezultati istraživanja

POTREBE TIRV ZAJEDNICE

Među problemima, za koje smatraju da ih je najprije potrebno obraditi i riješiti, a tiču se zajednice transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba, na prvom mjestu su, za najveći broj učesnika/ca u istraživanju, njih preko četiri petine, donošenje zakona o rodnom identitetu (81.3%), i bolja primjena zakona o zabrani diskriminacije (81.3%). Redom važnosti prioriteta, navode se i potreba da se smanje diskriminacija, nasilje i zlostavljanje u školama (75%), bolja primjena zakona kada se radi o zločinima iz mržnje prema transrodnim osobama (68.8%), kao i unaprijeđenje socijalnih davanja za one osobe kojima su potrebna (68.8%).

Potreba za kvalitetnijim zdravstvenim uslugama i veća dostupnost zdravstvenih usluga takođe su u vrhu liste prioriteta pitanja za preko dvije trećine ispitanika/ca (68.8%). Slijede potreba za boljom komunikacijom između članova zajednice (62.5%), više bezbjednih prostora za trans zajednicu (62.5%), i više mogućnosti za zapošljavanje (62.5%), i ne manje važna potreba većine da se smanje diskriminacija i opšte nasilje nad transrodnim osobama i osobama koje se rodno ne konformiraju (56.3%). Trećina smatra i da je potrebno napraviti centar samo za TIRV zajednicu (31.3%).

Upitani šta misle, koje su to stvari koje bi im, kao transrodnoj/interpolnoj/rodno varijantnoj osobi omogućile prijatniji, dostojanstveniji i ugodniji život u Crnoj Gori, na prvom mjestu najveći broj učesnika/ca u istraživanju navodi poštovanje transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba i njihovih prava u školama (87.5%), potom više opcija za medicinske intervencije i bolja dostupnost ovih intervencija u procesu prilagođavanja pola (75%), borba protiv diskriminacije na radnom mjestu (75%), ali i veći broj javnih ličnosti u politici, poslovnoj, sportskoj i drugim oblastima, koje bi otvoreno podržavale transrodne/interpolne/rodno varijantne osobe (75%).

Ističu se, za većinu, i potreba za pojednostavljenim pravnim procedurama za promjenu ličnih dokumenata i prepoznavanje roda (68.8%), državne vlasti koje se zalažu za prava transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba (68.8%) i kvalitetna obuka javnih službenika (npr. policija, nastavnici, ljekari) o pravima transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba (68.8%), a tu su i potreba za afirmativnim politikama koje se odnose na rodni identitet (50%) i veće prihvatanje razlike u rodnim identitetima od strane vjerskih lidera (43.8%).

Samo jedna osoba izdvaja mišljenje da je situacija u smislu prihvatanja i poštovanja rodno identiteta i transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba u Crnoj Gori sasvim zadovoljavajuća (6.3%).

8 Rezultati istraživanja

Opšti zaključak o rezultatima On-line upitnika

Tri od četiri TIRV osobe koje su učestvovalе u istraživanju smatraju da su u Crnoj Gori prisutni napadi i nasilje nad transrodnim/interpolnim/rodno varijantnim osobama, a isti broj identifikuje i prisustvo uvredljivog govora i slučajnih šala o transrodnim/interpolnim/rodno varijantnim osobama u javnosti.

Preko 9 od 10 TIRV osoba saopštilo je uvjerenje da je njihov rodni identitet bio osnov za diskriminaciju ili uznemiravanje koje su doživjeli u poslednjih 12 meseci. Za većinu TIRV osoba, diskriminacija nije jedino negativno iskustvo, već je više od polovine, najmanje 3 od 5, doživjelo prijetnje fizičkim nasiljem, dok su najmanje 2 od 5 doživjele i pokušaj fizičkog nasilja ili faktičko fizičko nasilje, poput udaranja, šutiranja i prebijanja ili bacanja stvari na njih.

Negativna iskustva tokom školovanja realnost su za većinu TIRV osoba. Najviše negativnih iskustava, doživjeli su od strane vršnjaka u školi, i to u vidu verbalnog nasilja, o čemu svjedoči više od 3 od svakih 5 TIRV osoba, dok je 1 od 4 osobe saopštava da je bila izložena i verbalnom nasilju od strane nastavnika/ca u školi ili im je nametnutno/natjerani su da se predstavljaju u rodu koji ne odgovara njihovo samoidentifikaciji. Svaka druga TIRV osoba navodi da je tokom školovanja bila izložena opštem maltretmanu, a svaka treća osoba svjedoči i o pretrpljenom fizičkom nasilju od strane vršnjaka u tom periodu.

Više od 9 od 10 učesnika u online istraživanju saopštava da su, u poslednjih 12 meseci, lično osjećali da je njihov rodni identitet bio osnov za diskriminaciju ili uznemiravanje koju su doživjeli, odnosno više od 2 od svake 3 TIRV osobe navodi da su u poslednjih 12 meseci, bili maltretirani zbog svog rodnog identiteta. Ovaj maltretman i diskriminaciju doživjeli su dominantno u porodici i kod kuće, a svaka treća TIRV osoba i prilikom susreta sa medicinskim radnicima/cama. Ove situacije većinom ostaju van domašaja institucija, s obzirom da 4 od 5 osoba koje su doživjele ovakve situacije, iste nisu nikom prijavili.

Svi učesnici/ce u istraživanju, bez izuzetka, potvrđuju da su u poslednjih 5 godina bili lično maltretirani i uznemiravani. Za dvije od tri TIRV osobe ovo uznemiravanje se višestruko ponavljalo, a više od polovine ovo iskustvo doživjelo je i u poslednjih godinu dana. Najčešće se uznemiravanje, za više od 2 od 3 TIRV osobe, odnosi na nazivanje pogrđnim imenima, maltretiranje i ismijavanje. Oni koji ovo uznemiravanje vrše, u većini slučajeva su muškog roda, i najčešće su to članovi porodice ili domaćinstva TIRV osobe, i uznemiravanje se odvija u njihovom stanu/kući u kojoj žive. Skoro 9 od 10 ovih slučajeva ostaje neprijavljeno institucijama sistema, a tek svaka treća osoba obrati se ovim povodom LGBT nevladinoj organizaciji za podršku i pomoć.

Za najveći broj TIRV osoba negativna iskustva i maltretman nepovoljno utiču na brojne sfere življenja, pa tako **4** od 5 TIRV osoba **izbjegava određena mjesta ili lokacije iz razloga straha od napada, prijetnje ili uznemiravanja koji bi im se mogli dogoditi ili su im se već dogodili**. Iz istih razloga više od polovine TIRV osoba izbjegava da **kod kuće otvoreno govori o svom rodnom identitetu/seksualnoj orijentaciji**.

Većina TIRV osoba koje su učestvovala u istraživanju osim iskustava maltretmana i nasilja, opisuje i iskustva nasilja. **Dvije** od tri TIRV osobe su u posljednjih 5 godina bile **fizički/seksualno napadnute ili im je prijećeno nasiljem kod kuće ili na drugom mestu** (ulica, u javnom prevozu, na radnom mestu, itd.). Za 2/3 onih koji imaju ovo iskustvo, ono se posljednji put dogodilo u posljednjih godinu dana i višestruko ponovilo. Samo **jedno** od četiri ovakva iskustva **prijavljeno je nadležnim institucijama sistema, dok su glavni razlozi za neprijavlivanje utisak da nisu mislili da će se nešto promijeniti ili da nisu mislili da mogu bilo šta da učine**.

Za **4** of 5 TIRV osoba, **najozbiljnije iskustvo fizičkog/seksualnog nasilja doživjelo je prije više od godinu dana, i više od polovine smatra da se ono dogodilo djelimično ili potpuno zbog percepcije njihovog rodnoeg identiteta**. U najvećem broju slučajeva, 3/4 napadač je bio sam, i u preko polovine slučajeva napadač je član njihove porodice ili druga osoba koju poznaju. U većini slučajeva je napadač **muškog roda**.

Jedna od 5 osoba najozbiljnije iskustvo fizičkog/seksualnog nasilja **doživjelo je u svom stanu/kući u kojoj žive ili na javnom mjestu**. **Četiri** od pet osoba ovo iskustvo **nije prijavilo institucijama sistema**, a kao najčešći razlog neprijavlivanja navodi se da su bili previše emotivno uznemireni da bi kontaktirali policiju, da su se sami nosili sa tim, ili pak da su mislili da prijavljivanjem neće ništa promijeniti, dok se navode i strah od prestupnika, strah od odmazde, stamota, stid, i želja da niko ne sazna za incident.

Više nego **4** od 5 TIRV osoba smatra da bi im, uopšteno gledano, **bilo neprijatno, a svakoj drugoj i veoma neprijatno, da se obrate za pomoć službenicima centra bezbjednosti/policiji, i to dominantno iz razloga što su ih, do sada službenici policije uglavnom tretirali na nepoštujući način, da su ih oslovljavali pogrešnim imenom ili pogrešnim zamjenicama ili da su ih službenici policije maltretirali, što je rjeđe**. Za **3** od 4 TIRV osobe bilo bi **neprijatno da se obrate za pomoć zdravstvenim službama**, pri čemu za više od polovine je to donekle neprijatno, a samo mali broj veoma neprijatno. Ipak, skoro svaka druga TIRV osoba navodi da su ih, do sada, **zdravstveni radnici/e uglavnom tretirali na poštujući način, dok 1 od 3 osobe navodi da su ih zdravstveni radnici/e uglavnom tretirali na nepoštujući način**.

Među ključnim preprekama da dobiju kvalitetnu zdravstvenu uslugu svaka druga osoba ističe da smatraju da medicinski radnici nemaju dovoljno znanja o zdravlju transrodnih osoba i osoba koje se rodno ne konformiraju, te da nemaju želju da se obraćaju zdravstvenim ustanovama, ali i da nemaju vremena da odu kod doktora, da su cijene pregleda u privatnim ustanovama su previsoke, te da ne mogu da zakažu termin za pregled, jer termina nema u sistemu. Svaka druga transrodna/interpolna/rodno varijantna osoba doživljava poteškoće u pristupu zdravstvenoj zaštiti, a 1 od 4 smatra da nisu dobili jednak tretman kao svi ostali, da su bili diskriminirani, ili pak navode da su morali da promijene izabranog ljekara opšte prakse ili drugih specijalista zbog negativnog odnosa prema i negativnih reakcija.

Polovina TIRV osoba smatra da nije **lošeg fizičkog zdravlja**, dok, s druge strane, većina, i to 3 od 4 TIRV osobe svoje **mentalno zdravlje opisuju kao loše**.

8 od 10 TIRV osoba **osjeća da su dio zajednice transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih osoba i da su im ova pripadnost**, kao i učešće u aktivnostima ove zajednice važni.

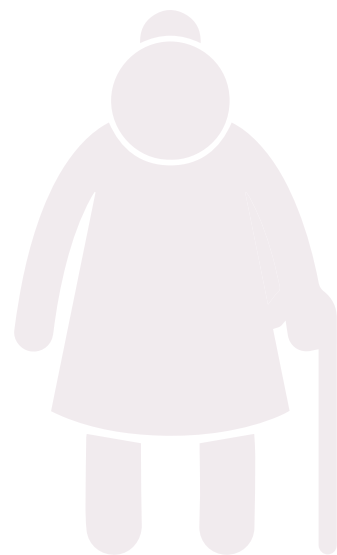
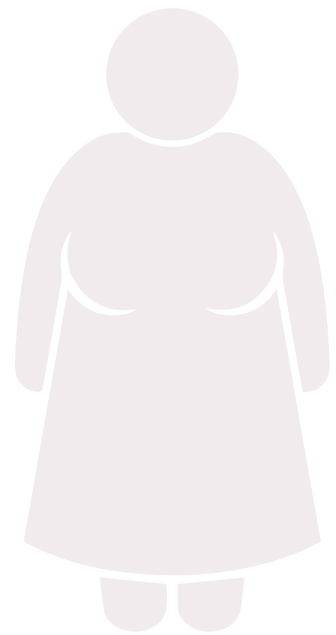
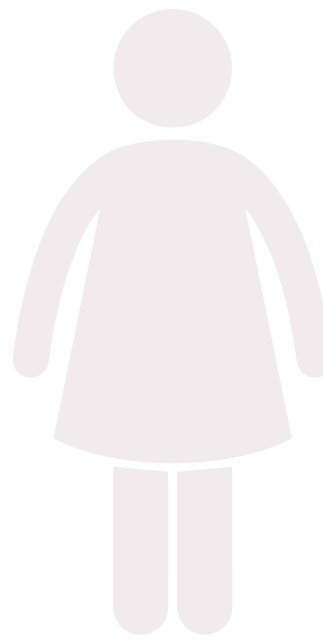
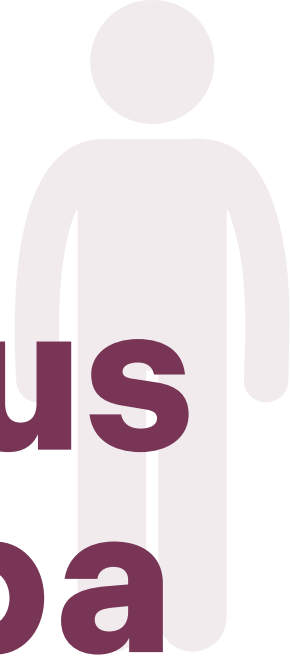
Kao **prioritetne probleme zajednice** transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba, više od 4 od 5 osoba identifikuje **donošenje zakona o rodnom identitetu i bolju primjenu zakona o zabrani diskriminacije**, 3 od 4 ističu **potrebu da se smanje diskriminacija, nasilje i zlostavljanje u školama**, a 2 od 3 osobe naglašavaju **potrebu za boljom primjenom zakona kada se radi o zločinima iz mržnje prema transrodnim osobama**, ali i potreba za kvalitetnijim i dostupnijim zdravstvenim uslugama, kao i unaprijeđenje socijalnih davanja za one osobe kojima su potrebna.

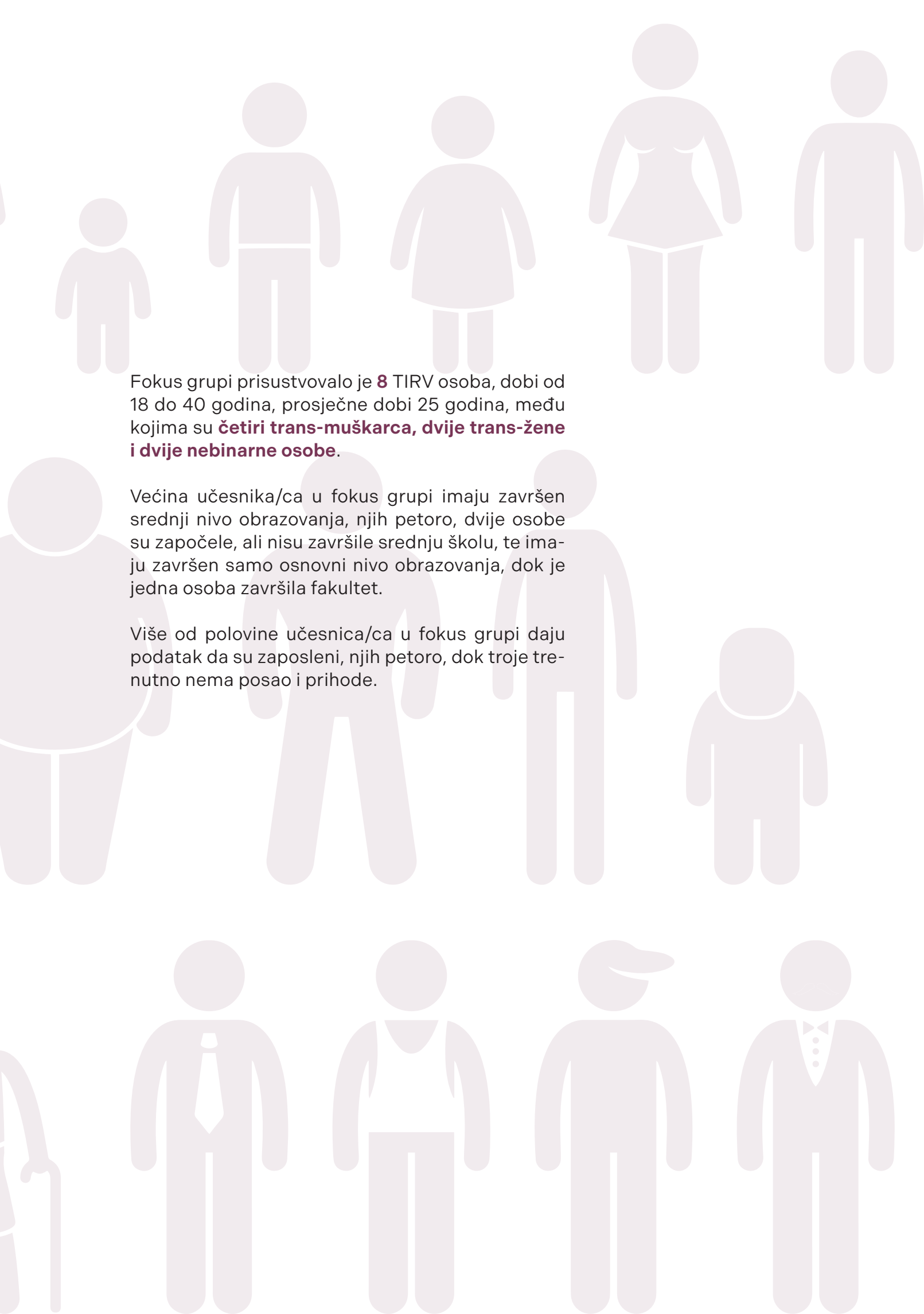
Za više od polovine, to su i potreba za većim brojem bezbjednih prostora za trans zajednicu, više mogućnosti za zapošljavanje, ali i potreba da se smanje opšta diskriminacija i nasilje nad transrodnim osobama i osobama koje se rodno ne konformiraju.

Za 5 od 6 TIRV osoba, **poštovanje transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba i njihovih prava u školama** omogućilo bi im dostojanstveniji i ugodniji život u Crnoj Gori. **Kvalitet života**, za 3 od 4 bio unaprijeđen i ukoliko bi imali **više opcija za medicinske intervencije i bolju dostupnost ovih intervencija u procesu prilagođavanja pola**, a **jednak broj ističe i značaj jačanja borbe protiv diskriminacije na radnom mjestu**, ali i **potrebu za većim brojem javnih ličnosti u politici, poslovnoj, sportskoj i drugim oblastima**, koje bi otvoreno podržavale TIRV osobe.

Za skoro 7 od 10 TIRV osoba, kvalitet života u Crnoj Gori unaprijedile bi i **pojednostavljene pravne procedure za promjenu ličnih dokumenata i prepoznavanje roda**, veće **angažovanje državnih vlasti koje u zalaganju za prava transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba i kvalitetna obuka javnih službenika** (npr. policija, nastavnici, ljekari) o pravima transrodnih/interpolnih/rodno varijantnih osoba. Za skoro **svaku drugu osobu** to su i **potreba za afirmativnim politikama koje se odnose na rodni identitet i veće prihvatanje razlike u rodnim identitetima od strane vjerskih lidera**.

Fokus gruppa

Fokus grupi prisustvovalo je **8** TIRV osoba, dobi od 18 do 40 godina, prosječne dobi 25 godina, među kojima su **četiri trans-muškarca, dvije trans-žene i dvije nebinarne osobe.**

Većina učesnika/ca u fokus grupi imaju završen srednji nivo obrazovanja, njih petoro, dvije osobe su započele, ali nisu završile srednju školu, te imaju završen samo osnovni nivo obrazovanja, dok je jedna osoba završila fakultet.

Više od polovine učesnika/ca u fokus grupi daju podatak da su zaposleni, njih petoro, dok troje trenutno nema posao i prihode.

1 Fokus Grupa

Opšti stavovi o nasilju, uznemiravanju i diskriminaciji

Svi učesnici/ce fokus grupe saglasni/e su da su nasilje i diskriminacija prema TIRV osobama pervazivna pojava u društvu, ali i da je **nasilje uopšte kao takvo sveprisutno i opšte prihvaćeno kao pojava**, na koju se ili ne reaguje uopšte ili ne reaguje adekvatno.

“Nasilje je normalizovano, ne da se toleriše, nego se potpuno prihvata.”

“Naši problemi su samo dio veće mreže. To što nas, kao trans osobe, neko ne štiti nije izolovano u ovom društvu, niko nikoga ne štiti od nasilja u ovoj državi.”

Svi učesnici/ce fokus grupe, osim jednog, **dijele i svoja lična iskustva sa nasiljem, uznemiravanjem i diskriminacijom**. Iz partikularnih primjera, zaključuje se da TIRV osobe **nisu pošteđene ove pojave ni u jednoj životnoj sferi, te tako opisuju negativna iskustva iz kuće i primarne porodice, preko negativnih iskustava u osnovnim i srednjim školama, preko sistema zdravstva do negativnih iskustava u sistemu bezbjednosti, tužilaštva i sudstva**.

2 Fokus Grupa

Iskustva nasilja u sistemu škولstva

Za osobe koje se ne uklapaju u binarne heteronormativne rodne okvire, **škole nisu bezbjedna mjesta, prema mišljenju svih učesnika/ca u fokus grupi.** Nasilje u različitim oblicima, od verbalnog do fizičkog, od strane kako vršnjaka/kinja tako i nastavnika/ca i drugih odgovornih lica u školama, lično je iskustvo je za većinu učesnika/ca u fokus grupi.

“Ja sam znala da sam trans-žena godinama prije nego što sam se autovala. Ali sam tada trpjela, kao neko ko je zapravo percipiran kao gej muškarac, ogromno nasilje i u osnovnoj i u srednjoj školi. U nekom trenutku sam pomislila - ako ja ovo trpim sad, što će tek da mi se desi kad budu saznali da sam zapravo žena.”

“Za mene su ljudi mislili da sam lezbejka, nemaju oni pojma što je nebinarna osoba. Nikad nije bilo fizičkog nasilja, ali stalno neki komentari, neke neprijatnosti, vrijeđanja i upiranja prstom.”

“Nasilje sam doživljavala samo zbog toga što sam evidentno bila drugačija od svih drugih djevojčica, što se drugačije krećem, drugačije oblačim, drugačije izgledam. Na prvom mjestu sve to znači da me vide kao “nedovoljno žensko”, zbog čega sam stalno bila na nečijoj meti.”

“Kao trans-momak, a već sam bio autovan, tražio sam od svih nastavnika da mi se obraćaju u muškom rodu, što su oni odbijali, čak su insistirali na mom ženskom imenu.”

2

Stav koji dominira je i da se **na govor mržnje i nasilje nad TIRV osobama u školama ne reaguje**, te većina onih koji su ovakva iskustva u periodu školovanja prijavili odgovornim licima u školi (nastavnici, psiholozi, pedagozi) nijesu dobili ni podršku ni zaštitu.

“Nasilje u školi, i prema meni i prema mojim prijateljicama bilo je svakodnevno, ali je stav škole bio takav da je to do te mjerenormalizovano, da svi znaju šta se dešava, i đaci i nastavnici, i to je po njima samo tako pa je tako, prihvataju i ništa ne mijenjaju, i ništa ne rade da nasilje zaustave, generalno..... za njih to nije bilo problematično...”

“Kad sam prijavio nasilje koje trpim, to se završilo na tome da sam ja bio taj koji mora češće da ide kod pedagoga, a svi ostali ništa. Osim što nisam zaštićen od nasilja, dodatno sam trpio nasilje, s obzirom da su i pedagog i nastavnici potom insistirali da mi se obraćaju u ženskom rodu, iako sam im saopštio da sam trans-muškarac.”

“Dečko iz škole me je čak gađao stolicom, to sam prijavila. I šta se desilo? Nikom ništa.”

Dodatno, osim što **nasilje i govor mržnje opisuju kao gotovo neizostavan dio školovanja**, TIRV učesnici/ce u ovoj fokus grupi saopštavaju i utiske i stavove koje su formirali na osnovu kako svojih ličnih iskustava, tako i iskustava drugih i nasilja kom su svjedočili, a koji se dominantno svode na osjećaj bespomoćnosti, bezlaznosti i neminovnosti situacija nasilja u školama koje se potom prelijeva i na druge sfere i opšta shvatanja.

“Non stop su me vrijeđali, govorili svašta... Svi u školi su znali da se nasilje dešava, svi su pored toga prolazili, niko mi se nije obratio. Šta sam mogla da očekujem nakon toga?”

“U školi sam gledao i trpio nasilje i tada sam shvatio da nam niko nikad neće pomoći, da ne treba ni da se obraćamo nikome, jer samo može gore da bude. Dugo sam vjerovao da sam sam i prepušten sam sebi, bez ikakve zaštite.”

2

Da škole nisu bile siguran prostor u kom TIRV djeca i mladi mogu da ostvare svoja jednaka prava i jednake mogućnosti za učenje i na obrazovanje, potvrđuju i primjeri polovine učesnika/ca u fokus grupi, kojima je **traumatično iskustvo zbog fizičkog ili psihičkog nasilja kojem su bili izloženi u školi, bilo ključni faktor u ometanju daljeg školovanja i deprivaciji elementarne edukacije.**

“Izbačen sam iz trećeg razreda srednje škole, zbog neopravdanih izostanaka, a koje sam imao zbog pokušaja da izbjegnem nasilje koje sam u toj školi doživljavao, kako od vršnjaka i vršnjakinja, tako i od nastavnika i nastavnica... bilo je tu “sačekuša” poslije časova... kontinuirano nasilje nada mnom, što fizički, što verbalno, nazivanje imenima, vrijeđanje...”

“Nisam upisala fakultet sa svojom generacijom, nego sam htjela da sačekam bar godinu dana, jer sam u srednjoj školi trpjela nasilje, s obzirom da su mislili da sam gej momak... I onda sam mislila da neću ići na faks dok ne promijenim ime, pa onda kad se operišem, i onda nije bilo hormona za trans-žene... Sve se odlagalo i ništa se nije rješavalo. Upisala sam fakultet i ništa dalje nisam uradila.”

“Završio sam četvrti razred srednje škole vanredno. Izabrao sam da se ne izlažem školskim traumama i to je bio dobar izbor.”

“Autovan sam od prvog razreda srednje škole. Trpio sam svakodnevno nasilje, i u školi, i kod kuće, i u đaćkom domu. Sve me je to sputalo da budem posvećen svojoj edukaciji. Želio sam da vanredno završim srednju školu, ali nikada nisam smogao snage, sve moje traume su u toj školi.”

2

Škole kao institucije, za iste ove TIRV osobe, kako saopštavaju, **predstavljaju predisponirajući faktor za narušeno mentalno zdravlje**, ali i nastavljaju da budu izvor retraumatizacije i precipitirajući faktor u aktivaciji posljedica preživljavanja trauma.

“Tada sam, u školi, tokom i nakon svega negativnog, razvio i anksiozno-depresivni poremećaj, nisam imao volju niti želju da ustanem ujutro. Potom je bilo i napada bijesa... Uopšte, u tom periodu je moje mentalno zdravlje bilo maksimalno ugroženo. Kad god pomislim na povratak u školu, pomislim i na to.”

“Povratak u školu, ne moju, nego bilo koju, ni malo nije prijatan. Kad god prođem pored neke škole, osjećam aritmiju, gušenje, preznojavaње...”

“Škola baš nije bila bezbjedno mjesto za mene. To je jedno jako ružno iskustvo koje mi je sve škole obilježilo kao ružna mjesta. Svaki put kad prođem pored škole doživim napad panike.”

3 Fokus Grupa

Iskustva nasilja u primarnoj porodici, kući odrastanja

Kuća u kojoj su odrasli, odnosno dom primarne porodice, za većinu učesnika/ca u fokus grupi nije bio bezbjedno mjesto. Primarne porodice su, naprotiv, za većinu izvor trauma, i mjesto doživljenog i preživljenog zlostavljanja i nasilja, kako verbalnog, tako i fizičkog. Pojedini učesnici/ce u fokus grupi dijele i iskustva ozbiljnog, životno ugrožavajućeg nasilja koje su preživjeli od strane članova svoje primarne porodice.

“Pregovori sa mojom porodicom o mom rodnom identitetu trajali su četiri godine. To su bile četiri godine u kojima sam bio prisilno kršten, nada mnom je vršen egzorcizam, vodili su me u manastir... nasilje, nasilje nasilje, batine, batine, batine, u jednom trenutku mi je slomljena vilica.”

“Ja sam i tada znala da sam trans-žena. Ali za njih sam ja kao dječak skupljala mirišljave sličice--zbog toga sam dobila ozbiljne batine.”

“Meni je kuća gora nego škola. U kući svaki dan trpim verbalno nasilje, od jutra do sutra. Ranije je bilo još i gore, tad su bile i batine... nije bilo mnogo priče, nego samo batine, batine, batine, do u beskraj. Sad nema batina, ali zato je priča takva, da je to konstantno vrijeđanje, ponižavanje... Meni to ogroman pritisak, koji ne znam koliko još mogu da izdržim, a nemam gdje da odem.”

3

Iskustva zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja iz primarne porodice, prema uvjerenju i iskustvima većine učesnika/ca u fokus grupi najčešće se ne prijavljuju nikome. Iz iznesenih stavova zaključuje se o internalizovanim porukama sredine, o prebacivanju odgovornosti za nasilje na žrtvu, te o strahu od osvete nasilnika ukoliko se o nasilju progovori izvan okvira primarne porodice, ali i o generalizovanom osjećaju nesigurnosti i nepovjerenja u institucije.

“Nisam prijavila oca iz straha šta bi mi on kasnije uradio ako ga ja sad prijavim. Sve i da ga neko procesuiru, kakve su poslije posljedice po mene, što kad izađe iz zatvora i odsluži tu kaznu?! Što će tek onda da mi uradi!? Vjerujem da bi me onda ubio.”

“Mi živimo u malim sredinama. Ne znam kome tačno da se obratim u policiji ili u centru za socijalni rad, kad u tim ustanovama rade osobe koje znaju nekog iz moje porodice ko mi ne želi dobro i ko mi zapravo čini zlo.”

“Teško je prijaviti nekog svog, jer će pući bruka. A onda ti kažu da je to tvoja odgovornost. Da si ti taj koji je porodicu osramotio. Ti si odgovoran, a ne nasilnik koji hoće da te ubije i uništi.”

Oni učesnici/ce u fokus grupi koji su dijelili lična iskustva nasilja u porodici, naglašavaju da se neka prva uvjerenja o sebi, svojoj vrijednosti i očekivanjima od sebe i od svijeta grade na temeljima poruka i tretmana, odnosno maltretmana, koje osoba dobija od porodice. **Smatraju da ovakva negativna iskustva značajno utiču na psihičko i emotivno zdravlje, da značajno utiču na formiranje slike o sebi, samopouzdanje i samopoštovanje, kao i percepciju svijeta oko sebe kao negativnog i nebezbednog mjesta u kom je fokus preživljavanje.**

“Kuća je prostor koji nas obesnaži, to je prvi prostor u kom gubimo povjerenje u druge ljude. To je prvi prostor u kome izugubimo volju i želju da se zauzmemo za sebe, jer kad to uradimo - biva samo gore.”

“Kada primarna porodica nije bezbjedno mjesto, čovjek nema kome da se obrati. Naročito kad si dijete, kome da se obratiš, kad te maltretira onaj koji treba da te štiti? Nemaš pojma, samo gledaš da preživiš i da ne provociraš dalje nasilje.”

4 Fokus Grupa

Iskustva sa i stavovi o institucijama sistema

Svi učesnici/ce u fokus grupi naglašavaju **nisko povjerenje ili apsolutno nepovjerenje u institucije sistema**. Svoje zaključke donose kako na osnovu ličnih iskustava, tako i na osnovu iskustava drugih u koje su imali uvid do sada.

“Mi smo ranijim, što svojim, što tuđim iskustvima, dovedeni do toga da ne vjerujemo institucijama. Institucije ne mogu da nam pomognu. Ja se više nikada nikome ne bih obratio, znam da su ili nesposobni, ili ne žele da rade svoj posao.”

“Kome da se čovjek obrati?! Ne možemo se nikome obratiti. Cijeli sistem se raspada, nerealno je očekivati da će baš moj problem da riješe.”

Dijeljenje negativnih iskustava sa institucijama sistema ne samo da perpetuira i učvršćuje nepovjerenje u institucije i sistem zaštite, već, za pojedine, biva i **izvor retraumatizacije**.

“Svaka naša individualna trauma, postaje i kolektivna kada se podijeli. Sve te traume postaju kolektivne, onog momenta kad neko podijeli iskustvo u kom nije zaštićen, u kome se obratio nekome za pomoć i bio odbijen, odbačen ili još gore.”

4

Niko od učesnika/ca **nema povjerenja u Centre za socijalni rad, a iskustva sa zdravstvenim sistemom i zdravstvenim radnicima/cama su, kako saopštavaju, dominantno negativna.** Opisujući razloge svojih negativnih stavova prema zdravstvu, one TIRV osobe u fokus grupi koje imaju iskustva sa **medicinskim aspektima procesa tranzicije ističu utisak da medicinski radnici/ce nemaju dovoljno znanja o zdravlju transrodnih osoba, o njihovim potrebama i pravima,** da ih ne tretiraju na poštujući način, te da se njihova prava u praksi često krše upravo u zdravstvenim ustanovama.

“Kad sam se obratio izabranom ljekaru da me uputi dalje, on je bio šokiran, rekao da ne može da uradi ništa. Onda je ipak uradio nešto - cijeloj bolnici je saopštio moj rodni identitet.”

“Ljudi nisu edukovani, nisu senzibilisani, ne znaju kako da trans osobu tretiraju sa poštovanjem. U nekim ustanovama me stalno prozivaju, pitaju me da li sam promijenio pol, upiru prstom u mene.”

“Ja sam na testosteronu, i htio bih da se prebacim na drugi oblik ovog hormona, koji se prima na 3 mjeseca, ali odlažem, jer to se prima u domu zdravlja. Tamo mi stoji staro ime u dokumentima, onda se došaptavaju, komentarišu moj pol. Ne mogu da slušam priče, ogovaranja, zgražavanja, to mi je preveliki pritisak.”

“Mnogi ljudi sami kupuju testosteron, mnogo ljudi kupuje i ono što može država da nam da i što nam pripada. Jer su toliko nasilja doživjeli u tim ustanovama, jer znaju da su drugi bili maltretirani, vrijeđani i diskriminirani, i ne žele to za sebe.”

4

Ostali problemi koji se u diskusiji o odnosu i iskustvima sa zdravstvenim ustanovama i zdravstvenim radnicima/cama javljaju svode se dominantno na **nemogućnost da se pregled zakaže**, jer u sistemu zakazivanja nema termina, **nedostupnost pojedinih modaliteta tretmana kao i na neadekvatnost pojedinih usluga** u sistemu medicinskih intervencija u procesima prilagođavanja pola.

“Ni do jednog doktora se bukvalno ne može doći.”

“Do endokrinologa se ne može doći, godinu i po dana niko nije bio na pregledu, jer termina nema. Ne znam kako da brinemo o svom zdravlju, kad ne možemo da se pregledamo.”

“Ne znam ni jedan dobar primjer što se hirurgije tiče. U regionu se drži monopol na operacije genitalne rekonstrukcije, i ljudi uglavnom nisu zadovoljni kako se te operacije obavljaju. ”

Posebno se ističe **problem nedostupnosti feminizujućih hormona na tržištu**, što za trans-žene predstavlja ozbiljnu i nepremostivu prepreku ne samo pristupanju intervencijama u sklopu procesa prilagođavanja pola, već i prepreku dobrom opštem i mentalnom zdravlju, **a što ima reperkusije na cjelokupno ostvarivanje svojih ličnih potencijala i značajno narušava kvalitet života.**

“Prestala sam sa hormonima, ne svojom voljom, nego hormona nije bilo. To je užasno uticalo na mene psihički. Potpuno sam se povukla, potom dvije godine nisam izlazila iz kuće, osim na posao gdje sam morala da idem. Moj život je bio na pauzi dvije godine.”

4

Navode se i sporadična ne-negativna ili čak dobra iskustva, ali oni koji o istima govore, naglašavaju da su strpljenje, upornost, i neprekidno zalaganje za sebe neophodni da se u ostvarivanju svojih prava u zdravstvenom sistemu istraje.

“Ja sam generalno prolazio baš OKej, nisam imao problema sa zdravstvenim radnicima i radnicama, OKej su mi bile sve medicinske sestre. Ali mora čovjek da bude baš uporan i da ne odustaje. Stalno moraš da se guraš, da insistiraš na svemu, da guraš one koji rade u zdravstvu, i da ne odustaješ. Iz mog iskustva se tako završavaju stvari.”

“Vjerujem da smo do određenog napretka došli za neke stvari. Sa psihijatrijom imamo odličnu saradnju, tu imamo podršku i otvorena vrata, ali smo u svim drugim segmentima ograničeni.”

Kada govore o **iskustvima sa policijom u kontekstu prijavljivanja nasilja** nad TIRV osobama, mišljenja su podijeljena. **Dok je s jedne strane naglašeno nepovjerenje u ovu instituciju, s druge strane se čuju i stavovi o napretku ove službe u odnosu sa TIRV osobama**, što se, kako smatraju, može pripisati brojnim edukacijama, te posljedičnoj senzibilizaciji službenika policije u odnosu na prava TIRV osoba i LGBTIQ osoba uopšte.

“Oni su ranije bili katastrofalni. Ja im i dalje ne vjerujem, ali čujem da je nešto bolje u posljednje vrijeme.”

“Policija ima propusta, ali dobro je, čini mi se da bolje rade. S njima se dosta i radi, doduše, znam da su imali mnoge edukacije.”

“Mislim i da što mi više prijavljujemo nasilje i govor mržnje, to ljudi u policiji više uče o nama, i mislim da se onda bolje i ponašaju.”

4

S druge strane, kada se radi o povjerenju u tužilaštvo i sudstvo, jednoglasni su u negativnoj ocjeni ovih institucija. Nepovjerenje u ove konkretne ustanove također je dodatni faktor obeshrabrivanja TIRV osoba u prijavljivanju nasilja.

“Policija korektno odradi svoj posao, a onda na sudu padne sve, a radilo se o zločinu iz mržnje. Lik koji me je napao je u sudnici eksplicitno rekao da mrzi gejeve, i na kraju nije osuđen zbog toga.”

“Sve što sam ikad prijavila, nikad niko nije stvarno odgovarao. Ili je sve prošlo nekažnjeno, ili su dobili neke nebitne kazne, a ovih drugih je svakako značajno manje.”

“Zašto bih ja prijavio, kad ti ljudi neće biti kažnjeni. Šta poslije? Možda me nađe poslije i možda hoće da mi se sveti što sam prijavio? Jer kad ga sud ne osudi, on misli da nije kriv, nego da sam ja kriv za prijavljivanje.”

5 Fokus Grupa

Sistemi podrške i psihosocijalne potrebe TIRV osoba

Socijalna i **emotivna podrška prijatelja i TIRV zajednice važan je faktor u samoprihvatanju i očuvanju psihičkog blagostanja** za učesnike/ce u fokus grupi. Ovi stavovi, kako se zaključuje, naročito su amplifikovani činjenicom da se većina učesnika/ca tokom života suočila sa izostankom porodične i institucionalne podrške. Naglašavaju i **važnost podrške i usluga koje su učesnici/ce u ovom istraživanju bili u prilici da dobiju u civilnom sektoru, od onih NVO koje se bave podrškom LGBT osobama**, konkretno od NVO Spektra i LGBTIQ Drop-in centra. Ove usluge ističu kao kvalitetne i esencijalne, a među njima ističu grupe samopomoći i opšti uticaj osjećaja pripadnosti LGBT zajednici.

Uprkos opštem zadovoljstvu dostupnim uslugama u civilnom sektoru, u fokus grupi potencira se i potreba proširenja ovih usluga, naročito za one osobe koje su već prošle put samoprihvatanja i koje su izašle iz sredina i settinga u kojima su doživljavali nasilje i koje su sada samostalne.

“Mjesta gdje dobijamo podršku na početku, gdje smo dijelili i neka najteža iskustva u početku, i prolazili neke teške stvari, danas su mjesta gdje veliki broj ljudi iz zajednice više ne želi da se vrati. Trebaju nam nova mjesta i nove usluge.”

“Potrebno nam je sklonište koje funkcioniše. Od kuće može da se pobjegne. Iz škole može da se pobjegne. A gdje ja danas da pobjegnem ako sam odrasla osoba, a nemam para za svoj stan, nemam para da se izdržavam?”

“Trebam psihološka podrška. Na mnogim mjestima. U zajednici, na poslu, u zdravstvu.”

“Trebam zajednica da se drži zajedno. To je ono što je i mene i mnoge ljude koje znam izvuklo.”

“Kad me majka izbacila iz kuće, otišao sam kod prijatelja. To mi je tada bilo sve na svijetu.”

“Mene je ova zajednica spasila. Posebno u početku. I možda naročito grupe samopodrške, koje su sjajno bile vođene.”

5

Upitani da navedu koji su to servisi, društvene i sistemske promjene koje bi im unaprijedili kvalitet života, svi su saglasni da je **neophodno da se sistematski sprovodi edukacija o pitanjima roda i pola, te da se sistematski pristupi cilju prevencije i suzbijanja nasilja**, kako kroz edukaciju tako i kroz dosljedno primjenjivanje postojećeg zakonskog okvira ali i kroz unaprijeđivanje istog.

“Moramo da podignemo svijest svima. Da ljudi znaju da moraju da prijavljuju nasilje.”

“Djeca u vrtiću moraju da znaju i šta je nasilje, i da znaju da nasilje nije dozvoljeno. I sa njima i sa njihovim roditeljima mora da radi, mora mnogo da se priča. Djeca treba da budu izložena različitostima, i da znaju da različitost private.”

“Trebam više obučanih stručnjaka u svim oblastima. Trebaju nam bolji zakoni koji se primjenjuju u praksi.”

“Ključno je preventivno reagovati na nasilje. Naučiti djecu, od vrtića, pa na dalje, šta je rod, šta je pol, šta je sve nasilje, da znaju koliko je pogrešno, odakle to dolazi, i da se nasilje kažnjava. Trebaju nam i oštrij zakoni. I da se ti zakoni dosledno poštuju.”

Dodatno se navode i **opšta socijalna homofobija i transfobija kao ključne komponente u otežanom samoprihvatanju**, te se opšta društvena klima percipira kao remeteći odnosno destabilizujući faktor u održavanju mentalnog zdravlja.

6 Fokus Grupa

Opšti zaključak o rezultatima fokus grupe

Većinski stav učesnika/ u fokus grupi jeste da su **stepen bezbjednosti i poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori na izuzetno niskom nivou, dok su stigma, nasilje i diskriminacija široko zastupljeni i prisutni u svim sferama života**. Nasilje je, na širokom spektru oblika i intenziteta ove pojave, od diskriminacije i uznemiravanja, preko drugih varijeteta psihičkog nasilja do fizičkog nasilja dio ličnog iskustva je za većinu TIRV osoba. TIRV osobe najprije, kako saopšavaju, **doživljavaju nasilje u primarnim porodicama, a potom i tokom školovanja**, što za njih predstavlja **negativna i traumatska formativna iskustva koja značajno narušavaju njihov self-imidž, te otežavaju i opstruiraju samoprihvatanje i lični rast**, a presudan su faktor i u **odustajanju od školovanja**. Smatraju da su u društvu naglašeno prisutne **predrasude i neinformisanost o pitanjima rodnog identiteta i seksualne orijentacije**, koje uslovljavaju visok nivo homofobije i transfobije, a ove negativne poruke se reperkutuju kako u hostilnosti društva prema TIRV osobama, tako i kroz internalizaciju poruka, i štetne posljedice po zdravlje, i to prije svega mentalno zdravlje.

Predominantno je i vjerovanje da je **opšti društveni odnos prema problematici nasilja prihvatajući, da je društvena kultura takva da žrtvu nasilja ne štiti, već dodatno osuđuje i isključuje, dok se nasilje i nasilnici ne sankcionišu adekvatno**.

Većina TIRV osoba koje su nasilje prijavljivale, ostale su bez adekvatne zaštite, uz dodatnu viktimizaciju, te su ova iskustva, uz posredna iskustva drugih u ovom smislu, uticala na **formiranje osjećaja isključenosti, bespomoćnosti i bezizlaznosti**, uz zaključivanje o nepovjerenju u institucije i posljedičnom neprijavljanju doživljenih iskustava nasilja.

Osim opisane naučene rezervisanosti prema institucijama, kao dodatne razloge neprijavljanja nasilja ističu se i **strah od osvete nasilnika, ali i stid i sram zbog prijavljivanja bliske osobe, ili pak strah od dodatne stigmatizacije i traumatizacije**.

Ističe se odnos povjerenja prema civilnom sektoru, odnosno NVO koje se specifično bave pravima i podrškom TIRV i LGBTIQ osobama, **nasuprot nepovjerenju u državne institucije**. Kada se radi o pristupu zdravstvenoj zaštiti, dominiraju stavovi da **zdravstveni radnici/ce nemaju dovoljno znanja i iskustva u radu sa TIRV osobama, kao i da se i u ovim institucijama, kao i u policiji, evidentira u društvu rasprostranjena transfobija, te stigmatizacija i diskriminacija ovih osoba**. Naglašava se i **nedostatak adekvatnih trans-specifičnih zdravstvenih usluga, kao i nedostupnost pojedinih terapijskih modaliteta i opcija pristupa sistemu zdravstvene zaštite**.

Većina smatra da je, kako bi se unaprijedio kako kvalitet života TIRV osoba u Crnoj Gori, **potrebno unaprijediti legislativni okvir koji tretira prava TIRV osoba, ali i unaprijediti obrazovanje opšte i stručne javnosti o pitanjima roda i pola**, te da je neophodno više raditi na **edukaciji mladih, ali i doedukaciji profesionalaca u ovom domenu, te dosljedno primjenjivati mehanizme za suzbijanje nasilja i diskriminacije, posebno u sistemu školstva**.

Zaključci i preporuke

Ovo istraživanje ukazuje na zabrinjavajuće lošu sliku kvaliteta života TIRV osoba u Crnoj Gori. Sigurna mjesta nisu ni kuća ni škola, ali ni javni prostori, nasilje je sveprisutno, ne kažnjava se, a i ne prijavljuje. Najčešće su TIRV osobe žrtve nasilja u sopstvenom domu i u školama, a počinioci nasilja najčešće su članovi porodice i druge bliske i poznate osobe, dominantno muškog roda. Iz razloga straha od napada, prijetnje ili uznemiravanja veliki broj TIRV osoba izbjegava da kod kuće i na drugim mjestima otvoreno govori o svom rodnom identitetu. Lična i tuđa iskustva nezaštićenosti uslovljavaju i stav da se prijavljivanjem nasilja ništa neće promijeniti, pa se doživljeno nasilje i diskriminacija najčešće i ne prijavljuju, a doprinosi i strah od dodatne viktimizacije i diskriminacije, kao i sramota, stid, i želja da se o incidentu ne sazna. Izuzetno visoka učestalost nasilja i diskriminacije uslovljavaju i posljedičnu anticipaciju budućeg nasilja i diskriminacije, a uz prisutnu institucionalnu diskriminaciju, ne iznenađuje ni oskudno povjerenje u institucije sistema. Rijetko utočište TIRV osobe nalaze u zajednici i organizacijama civilnog sektora koje se bave pravima LGBTIQ osoba i TIRV osoba specifično.

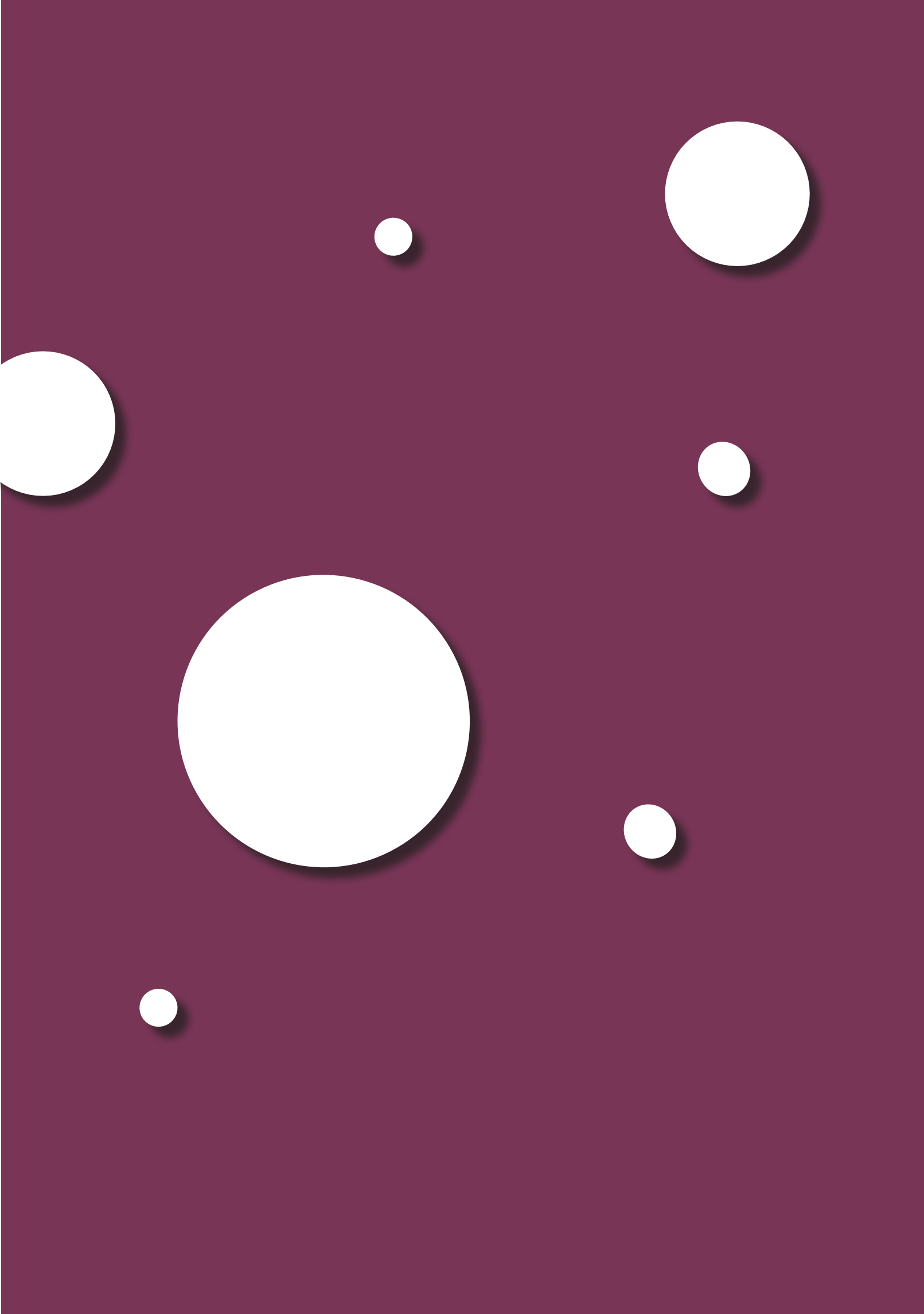
Pervazivno nasilje, diskriminacija i zločini iz mržnje uz motiv koji se odnosi na rodni identitet ovih žrtava nasilja, a o kojima TIRV osobe koje su učestvovala u istraživanju svjedoče u svim oblastima života, od porodičnog setinga, preko školskog sistema, do drugih institucija sistema i javnih prostora, govore u prilog visoko rasprostranjenom kršenju elementarnih ljudskih prava TIRV osoba u Crnoj Gori, a prvenstveno prava na ljudsko dostojanstvo, prava na život, prava na integritet osobe i prava na zaštitu od nasilja i diskriminacije. Hostilna društvena klima i kultura normalizacije nasilja, podržavanja patrijarhata i heteronormativnosti značajno doprinose kršenju ovih

prava. Osim navedenih i druga prava TIRV osoba bivaju narušena, a prije svega pravo na najviši dostupni nivo zdravstvene zaštite uz poštovanja ljudskih prava pacijenata, ali i pravo na obrazovanje. Imajući u vidu značajan volumen negativnih iskustava u situacijama susreta sa institucijama sistema, doživljenu ili percipiranu transfobiju, ali i izostanak adekvatne zaštite od nasilja i diskriminacije, TIRV osobe svoja iskustva nasilja gotovo da ne prijavljuju, čime bivaju uskraćeni i za pravo na pravni lijek u situacijama u kojima su im ustavom, zakonima i međunarodnim poveljama prava narušena ili uskraćena. Percepcija društvenog prihvatanja nasilja kao norme, te njegove nekažnjivosti, uz visoku stopu nasilja u porodici i nasilja od drugih bliskih i poznatih osoba, strah od dodatne viktimizacije i odmazde od nasilnika, dodatno obesnažuju i obeshrabruju TIRV žrtve nasilja u prijavljivanju, time pocrtavajući marginalizovanost i nevidljivost ove grupe u sistemskim analizama i strategijama. Sve ove barijere, u društvu koje obiluje predrasudama, homofobijom, transfobijom i mizoginijom utiču na ekscesivni manjinski stres koji ove osobe doživljavaju tokom života i u različitim životnim miljeima, što ima značajne negativne efekte na njihovo fizičko, a naročito na mentalno zdravlje.

TIRV osobama u Crnoj Gori neophodna je adekvatnija, kvalitetnija, i efikasnija sistemski i psihosocijalna podrška. Potrebno je unaprijediti zakonodavstvo koje reguliše pravno priznanje roda na osnovu samoodređenja, unaprijediti zaštitu od diskriminacije i nasilja, prepoznati i adekvatno procesuirati zločine iz mržnje. TIRV osobe kao prioritetnu u unaprijeđenju prava i položaja svoje zajednice prepoznaju i potrebu za unaprijeđenjem bezbjednosti u školama, potrebu za dodatnom senzibilizacijom i edukacijom službenika u oblasti školstva, zdravstva, i policije, kao i veću dostupnost i kvalitet usluga u domenu trans-specifične zdravstvene zaštite.

Rezultati ovog eksplorativnog istraživanja pružaju vrijedne dokaze o životnim iskustvima TIRV osoba u Crnoj Gori, u pogledu diskriminacije, uznemiravanja i nasilja u različitim oblastima života. Analiza rezultata ovog istraživanja, zajedno sa već postojećim rezultatima o iskustvima LGBTIQ osoba u Crnoj Gori, doprinijeće mapiranju „crnih tačaka“ i strateškom planiranju konkretnih, kako zakonodavnih, tako i ostalih mjera u cilju poboljšanja kvaliteta života TIRV osoba, ali i cjelokupne LGBTIQ zajednice u Crnoj Gori. Svaka od oblasti koje su ovim istraživanjem obuhvaćene zaslužuju da budu predmet daljih istraživanja, kojima bi se detaljnije ispitali specifični okviri.

biografija autorka

Tea Dakić je doktorica medicine, psihijatrica, magistarka nauke u oblasti bioetike, sa demonstriranom dugogodišnjom istorijom predanog rada u medicinskoj praksi i u oblasti ljudskih prava. Specijalizovala se praksom za ljudska prava LGBTQ+ osoba i drugih marginalizovanih zajednica u društvu, stekla iskustvo u analizi i monitoringu ljudskih prava, kao i edukaciji drugih profesionalaca u ovoj oblasti. Ima više objavljenih radova iz oblasti psihijatrije i bioetike u stručnim akademskim časopisima, a autorka je i koautorka brojnih publikacija koje se bave specifičnostima pružanja usluga LGBTQ+ osobama. Članica je Svetskog profesionalnog udruženja za zdravlje transrodnih osoba, a aktuelno i načelnica Odjeljenja dnevne bolnice na Klinici za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore i predsjednica Komisije za etička pitanja i deontologiju pri Ljekarskoj komori Crne Gore. Živi i radi u Podgorici.

o organizaciji

Asocijacija Spektra je nevladina organizacija vođena transrodnim i rodno varijantnim osobama, registrovana 2017. godine sa sjedištem u Crnoj Gori, odnosno Podgorici. Organizacija se fokusira na zajednicu transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba sa misijom da promoviše prvenstveno rodnu ravnopravnost i ljudska prava LGBTIQ osoba. Naš rad se zasniva na principima feminizma i intersekcionalnosti. Aktivnosti koje sprovodimo su usmjerene na: zalaganje za društveno prihvatanje LGBTIQ osoba i rodnu ravnopravnost, pružanje adekvatne podrške i pristupa specifičnoj zdravstvenoj zaštiti TIRV zajednici kao i zalaganje za unapređenje zdravstvenog sistema, pružanje socijalnih usluga kao što su grupe samopodrške i vršnjačko savetovanje za TIRV zajednicu, kulturu i umjetnost, podizanje svijesti u opštoj javnosti, kao i edukaciju relevantnih institucija u vezi bezbednošću i zaštitom od nasilja TIRV zajednice, analizu medijskog predstavljanja TIRV zajednice kao i kontinuiranu edukaciju predstavnika/ca medija o afirmativnim načinima izveštavanja o ovim temama, izgradnju jake mreže saveza sa različitim srednjim školama u zemlji kako bi se obezbedila saradnja sa prosvjetnim kadrom i kako bi imali priliku da edukujemo učenike/ce srednjih škola. Na kraju, fokusirani smo na izgradnju snažnog intersekcionalnog pokreta za ljudska prava širom zemlje.

MISIJA I VIZIJA

Misija Asocijacije Spektra je da iskorijeni rodno zasnovano nasilje u Crnoj Gori stvaranjem snažnog i vidljivog pokreta, zagovaranja, obrazovanja i aktivnog uključivanja trans, rodno varijantnih i interpolnih osoba u kreiranje i implementaciju politika koje osiguravaju jednakost i poštovanje raznolikosti. Naša vizija je društvo u kojem sve osobe uživaju jednaka prava, u kojem se poštuju svi identiteti i tijela, u kom se slave razlike.

VRIJEDNOSTI

Pacifizam, samoodreženje, feministički principi, intersekcionalnost, poštovanje ličnog identiteta, integriteta i iskustava, transparentnost u radu, timski rad i kultura dijaloga, kritičko razmišljanje i integritet.

WEB SITE

<https://asocijaciaspektra.org/>

STRANICE NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Facebook:

<https://www.facebook.com/asocijacija.spektra>

Instagram:

<https://www.instagram.com/asocijacija.spektra/>

YouTube:

<https://www.youtube.com/c/AsocijacijaSpektra>

Ministarstvo rada
i socijalnog
staranja

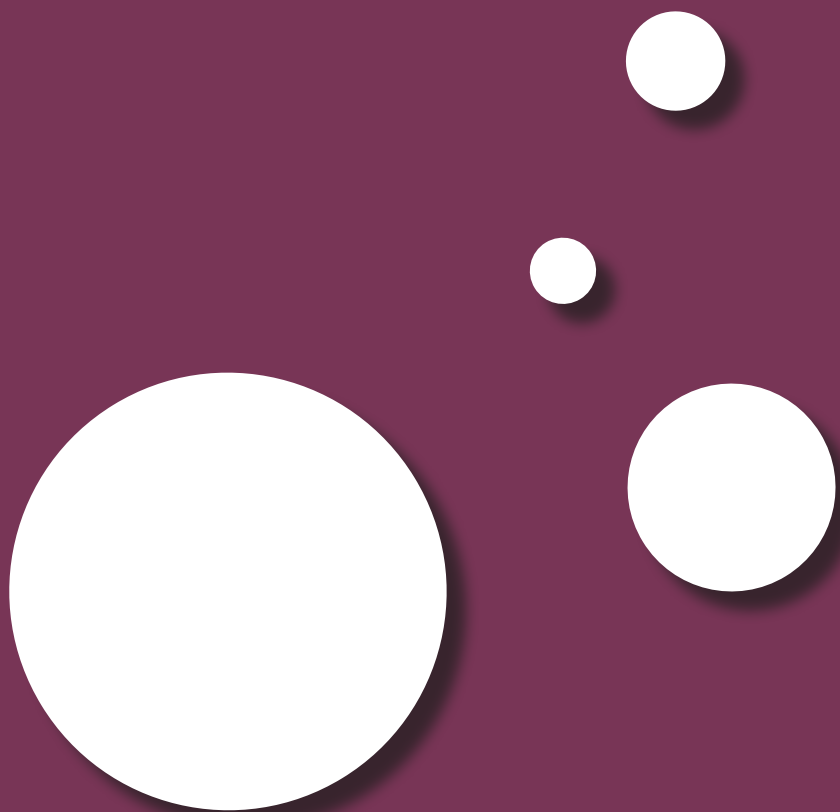

spektra

Ovaj projekat je finansiralo Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora/ki i ne odražavaju nužno stav Ministarstva.

osnaživanje transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih žrtava nasilja

Istraživanje o potrebnim
psiho-socijalnim servisima
TIRV žrtvama nasilja

spektra

Ministarstvo rada
i socijalnog
staranja